

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Α', Β', Γ' Γυμνασίου

Τόμος 5ος

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΑΡΧΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Ευάγγελος Αθανασόπουλος
Καθηγητής Πανεπιστημίου Αθηνών
Ειρήνη Κοκκινάκη
Σχολική Σύμβουλος
Πολυξένη Μπίστα
Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Δημήτριος Σουλιώτης
Αναπληρωτής Καθηγητής
Πανεπιστημίου Δυτικής
Μακεδονίας
Βασίλειος Τσιλιμίγκρας
Σχολικός Σύμβουλος
Βιολέττα Λέκκα
Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Μαρία Παπαηλιάδη, Φιλολόγος

**ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΙ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ ΚΑΤΑ ΤΗ
ΣΥΓΓΡΑΦΗ**

Χρυσούλα Βέικου

**Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

ΕΞΩΦΥΛΛΟ

Σταυρούλα Ακαλέστου

Ζωγράφος

**ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ
“ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ -
MULTIMEDIA A.E.”**

**Τη διαδικασία συγγραφής και
εκτύπωσης του διδακτικού
βιβλίου παρακολούθησε
η Αντωνία Δημητράσκου,
Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός
Β/θμιας Εκπαίδευσης.**

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ /
Ενέργεια 2.2.1 /
Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμμάτων
σπουδών και συγγραφή νέων
εκπαιδευτικών πακέτων»**

**ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ
Μιχάλης Αγ. Παπαδόπουλος
Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

**Πράξη με τίτλο:
«Συγγραφή νέων βιβλίων και
παραγωγή υποστηρικτικού
εκπαιδευτικού υλικού με βάση
το ΔΕΠΠΣ και τα ΑΠΣ για το
Γυμνάσιο»**

**Επιστημονικός Υπεύθυνος Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

**Αναπληρωτές Επιστημονικοί
Υπεύθυνοι Έργου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

**Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου**

**Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75%
από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό
Ταμείο και 25% από εθνικούς
πόρους.**

ΣΤΟΙΧΕΙΑ ΕΠΑΝΕΚΔΟΣΗΣ

Η επανέκδοση του παρόντος βιβλίου πραγματοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Τεχνολογίας Υπολογιστών & Εκδόσεων «Διόφαντος» μέσω ψηφιακής μακέτας, η οποία δημιουργήθηκε με χρηματοδότηση από το ΕΣΠΑ / ΕΠ «Εκπαίδευση & Διά Βίου Μάθηση» / Πράξη «ΣΤΗΡΙΖΩ»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑ ΒΙΟΥ ΜΑΘΗΣΗ
ανάπτυξη στην κοινωνία της γνώσης

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ
2007-2013
Πρόγραμμα για τη γνώση
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Οι διορθώσεις πραγματοποιήθηκαν κατόπιν έγκρισης του Δ.Σ. του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Η αξιολόγηση, η κρίση των προσαρμογών και η επιστημονική επιμέλεια του προσαρμοσμένου βιβλίου πραγματοποιείται από τη Μονάδα Ειδικής Αγωγής του Ινστιτούτου Εκπαιδευτικής Πολιτικής.

Η προσαρμογή του βιβλίου για μαθητές με μειωμένη όραση από το ΙΤΥΕ – ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ πραγματοποιείται με βάση τις προδιαγραφές που έχουν αναπτυχθεί από ειδικούς εμπειρογνώμονες για το ΙΕΠ.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ
ΓΙΑ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**

ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Ευάγγελος Αθανασόπουλος
Ειρήνη Κοκκινάκη
Πολυξένη Μπίστα**

**ΑΝΑΔΟΧΟΣ
ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ**

**ΕΚΔΟΣΕΙΣ
ΠΑΤΑΚΗ**
www.patakis.gr

**Η συγγραφή και η επιστημονική
επιμέλεια του βιβλίου
πραγματοποιήθηκε υπό την αιγίδα
του Παιδαγωγικού Ινστιτούτου**

**ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

Α΄, Β΄, Γ΄ Γυμνασίου

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

ΕΝΟΤΗΤΑ ΟΓΔΟΗ

Η ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΙΚΗ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ (1945-1967)

Η λογοτεχνία συμπορεύεται με την Ιστορία. Η «σκληρή δεκαετία» (1940-1950) σημαδεύει την ποίηση και την πεζογραφία. Οι ποιητές ζουν στη σκιά των πολιτικών γεγονότων, διαβάζουν τους νεότερους ποιητές του Μεσοπολέμου και δεν έχουν ψευδαισθήσεις και οράματα. Οι «κοινωνικοί» ποιητές αξιοποιούν τους μοντερνιστικούς πειραματισμούς. Σημαντικοί ποιητές της εποχής είναι ο Μανώλης Αναγνωστάκης, ο Τίτος Πατρίκιος, ο Άρης Αλεξάνδρου κ.ά. Την περίοδο αυτή εξετάζουμε και

την ξεχωριστή περίπτωση του συγγραφέα Νίκου Καζαντζάκη.

Εισαγωγικά

Η αρχή της μεταπολεμικής πεζογραφίας τοποθετείται συνήθως στα 1945, χρονιά που τελείωσε ο Β΄ Παγκόσμιος πόλεμος, ο οποίος όμως στην Ελλάδα συνεχίστηκε με διαλείμματα μέχρι το 1949 σε μια σκληρότερη μορφή: εκείνη του εμφύλιου πολέμου. Η δεκαετία 1940-1950, γνωστή ως «σκληρή δεκαετία», σημαδεύτηκε από τον πόλεμο του '40-'41, την Κατοχή, την Αντίσταση, γεγονότα που δημιούργησαν βαρύ πολιτικό κλίμα, το οποίο κορυφώθηκε με τον Εμφύλιο, την ήττα του αριστερού κινήματος το 1949 και τις συνέπειες που ακολούθησαν: ερείπια, φτώχεια, αστυφιλία, κοινωνικές αναστατώσεις.

**Τάσσος, «Λεπτομέρεια Εμφυλίου
Πολέμου. Οι Γυναίκες», 1962
(Συλλογή Εθνικής Τράπεζας)**

Οι τραυματικές εμπειρίες και τα βιώματα της δεκαετίας αυτής επηρέασαν καθοριστικά τόσο τους ποιητές, που διακρίνονταν για τη μελαγχολία και την απαισιοδοξία τους, όσο και τους πεζογράφους, που επέλεξαν για τα έργα τους θέματα κυρίως κοινωνικά και εξέφραζαν την προσωπική τους αγωνία.

Για να μελετήσουν την περίοδο αυτή οι κριτικοί τη διαίρεσαν σε γενιές και μίλησαν για Πρώτη και Δεύτερη Μεταπολεμική γενιά, για γενιά του '60, του '70, του '80 κλπ. Η διαίρεση αυτή εξυπηρετεί την κριτική για την ταξινόμηση των λογοτεχνών σε κάποιους που γεννήθηκαν και αντίστοιχα εμφανίστηκαν στα γράμματα στο διάστημα μιας ορισμένης χρονικής περιόδου και έχουν κοινές λογοτεχνικές επιδράσεις και κοινές εμπειρίες. Πρέπει όμως να έχουμε

υπόψη μας ότι η ομαδοποίηση στη λογοτεχνία (η διαίρεση σε γενιές και δεκαετίες) είναι σε μεγάλο βαθμό συμβατική και ότι μπορεί να υπάρχουν ομοιότητες, αναλογίες και αντιστοιχίες ανάμεσα στους λογοτέχνες, ο καθένας τους όμως έχει τη δική του ξεχωριστή προσωπικότητα που τον διαφοροποιεί από τους άλλους.

A. Η ποίηση

Η Πρώτη Μεταπολεμική Γενιά

Στα μεταπολεμικά χρόνια η ποιητική παραγωγή στην Ελλάδα είναι μεγάλη. Οι ποιητές ζουν μέσα στο κλίμα των πολιτικών γεγονότων και συμπορεύονται με τα πολιτικά πράγματα της εποχής. Η βαριά κληρονομιά που άφησε ο Εμφύλιος δεν τους επιτρέπει να έχουν ψευδαισθήσεις και οράματα. Η ποιητική

γενιά που αναπτύχθηκε τότε, καθιερώθηκε ως η Πρώτη Μεταπολεμική Γενιά.

Οι περισσότεροι από τους ποιητές της γενιάς αυτής, γεννημένοι ανάμεσα στο 1918 και το 1928, στα χρόνια της Κατοχής ήταν φοιτητές και γαλουχήθηκαν με τους στίχους των ποιητών του Μεσοπολέμου και της Γενιάς του Τριάντα (Καβάφη, Σικελιανού, Καρυωτάκη, Άγρα, Παπατσώνη, Σεφέρη, Ρίτσου, Ελύτη, Εμπειρικού, Βρεττάκου), των ποιητών δηλαδή που, όπως είδαμε, έγραψαν τα ποιήματά τους σε ελεύθερο στίχο και ακολούθησαν τα νέα ρεύματα που αναπτύχθηκαν στην Ευρώπη ενσωματώνοντάς τα στα ελληνικά δεδομένα.

Πολλοί από τους μεταπολεμικούς ποιητές διάλεξαν την ελεύθερη και δημόσια έκφραση («κοινωνικοί ποι-

ητές»), άλλοι προσπάθησαν να μην απομακρυνθούν από την ποίηση των δεκαετιών του 1920 και του 1930 με την παραδοσιακή τεχντροπία. Άλλοι τέλος αξιοποίησαν τους μοντερνιστικούς πειραματισμούς του Κωνσταντίνου Καβάφη, του πρώτου Έλληνα μοντερνιστή ποιητή, ο οποίος στην ποίησή του ανέπλασε με την αναπόληση και την υποβολή τα στοιχεία του παρελθόντος, έτσι ώστε όλα να φαίνονται πως συμβαίνουν τώρα. Νεοτερική ποίηση συνέθεσαν πολλοί μεταπολεμικοί ποιητές ειδικότερα στις δεκαετίες του '50 και του '60 αξιοποιώντας τους μοντερνιστικούς πειραματισμούς της Γενιάς του '30.

Ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της ποιήσης της Πρώτης Μεταπολεμικής Γενιάς

α) Απουσία ηγετικών φυσιογνωμιών: παρά τη μεγάλη ποιητική παραγωγή στην Ελλάδα της μεταπολεμικής περιόδου δεν αναδείχτηκε κάποια ηγετική μορφή. Το γεγονός αυτό οφείλεται, σύμφωνα με τους μελετητές, στη γοητεία που συνέχιζε ακόμα να ασκεί η ποίηση του Μεσοπολέμου και της γενιάς του '30. Την περίοδο αυτή συνεχίζουν να δεσπάζουν στην ποίηση οι ποιητές που στη δεκαετία του '30 υπήρξαν καινοτόμοι: Σεφέρης, Ελύτης, Ρίτσος, Εμπειρικός και Εγγονόπουλος. Από τις νέες ποιητικές φωνές που εμφανίστηκαν η κριτική ξεχώρισε «ώριμα ποιήματα» και όχι «ώριμους ποιητές», όπως γράφτηκε χαρακτηριστικά. Πολλοί από τους

ποιητές αυτούς ασκούσαν επίσης τη λογοτεχνική κριτική και αρκετοί ήσαν συνεργάτες ή και διευθυντές περιοδικών. Περιοδικά που φιλοξένησαν την ποίησή τους ήταν κυρίως τα Νέα Γράμματα, η Επιθεώρηση Τέχνης, τα Ελεύθερα Γράμματα και ο Κοχλίας, αλλά και η Νέα Εστία, τα Πειραϊκά Γράμματα, τα Καλλιτεχνικά Νέα και ο Αιώνας μας.

β) Γλωσσική ανανέωση: η ποίηση της Πρώτης Μεταπολεμικής Γενιάς επηρεάστηκε από τη νεοτερικότητα της προηγούμενης γενιάς, της οποίας τα διδάγματα αφομοίωσε. Παρ' όλα αυτά ανανεώθηκε γλωσσικά χωρίς εξάρσεις και ριζοσπαστισμούς. Οι ποιητές χρησιμοποίησαν τη γλώσσα πιο πολύ με την κυριολεκτική της σημασία περιορίζοντας κατά το δυνατόν την

αμφισημία. Η ποίησή τους είναι χαμηλών τόνων που επηρεάζεται από το αίσθημα της απώλειας και της διάψευσης. «Η δική μας γενιά, χτυπημένη από παντού, έμεινε ουσιαστικά στις στήλες του περιθωρίου», γράφει ο Μανόλης Αναγνωστάκης.

Ο όρος «νεοτερική ποίηση» και «νεοτερικό ποίημα» αντιδιαστέλλεται προς την «παραδοσιακή ποίηση» και το «παραδοσιακό ποίημα» και αναφέρεται τόσο στη μορφή, όσο και στον χαρακτήρα. Τα γνωρίσματα του νεοτερικού ποιήματος είναι κυρίως ο ελεύθερος στίχος, η έλλειψη στροφών (συνήθως τα ποιήματα κατανέμονται σε ποιητικές ενότητες) και η έλλειψη ορισμένων ποιητικών συλλαβών στους στίχους. Πολλά νεοτερικά

ποιήματα γράφονται με τρόπο που σχεδόν θυμίζει πεζό λόγο (πεζόμορφα ποιήματα). Η ποιητική γλώσσα θυμίζει την καθημερινή ομιλία και χαρακτηρίζεται από τολμηρότητα στην έκφραση. Πολύ συχνά το θέμα της νεοτερικής ποίησης δε φανερώνεται εύκολα. Γι' αυτό και τη χαρακτήρισαν ποίηση κλειστή, δυσνόητη και ερμητική.

Με τα ποιήματά τους (συνήθως σύντομα, ολιγόστιχα) οι ποιητές εκφράζουν τα συναισθήματά τους: φόβο και αβεβαιότητα. Ο φόβος τους περιγράφεται με τρόπο κρυπτικό και υπαινικτικό.

Αντιπροσωπευτικοί ως προς αυτό είναι οι στίχοι του Μίλτου Σαχτούρη:

**Δεν έχω γράψει ποιήματα -
μέσα σε κρότους
μέσα σε κρότους κύλησε η ζωή μου.
Την μίαν ημέρα έτρεμα, την άλλη
ανατρίχιαζα -**

**Μέσα στο φόβο
μέσα στο φόβο
πέρασε η ζωή μου (...)**

**(Από τη συλλογή «Τα φάσματα ή
η χαρά στον άλλο δρόμο», 1958)**

**γ) Θεματολογία: Τα θέματα που
χρησιμοποιήθηκαν στην ποίηση της
περιόδου προέρχονταν κυρίως από
την εμπειρία του αγώνα, της αντί-
στασης, της φυλακής και της εξορί-
ας. Οι ποιητές στο έργο τους αναπο-
λούσαν τη χαμένη αγωνιστικότητα
και εξέφραζαν το αδιέξοδο μέσα στο
οποίο βρέθηκαν εγκλωβισμένοι.**

Οι ποιητές της περιόδου έχουν

διακριθεί σύμφωνα με ορισμένες τάσεις που παρατηρούνται στην ποίησή τους. Πιο συγκεκριμένα διακρίνονται:

1) σε εκείνους που η ποίησή τους έχει κοινωνική πρόθεση, επιδιώκει δηλαδή να παρουσιάσει την ανελέητη πραγματικότητα με τρόπο λιτό και απερίτεχνο και

2) σε εκείνους των οποίων η ποίηση εκφράζει μια υπαρξιακή αγωνία. Σε αυτούς πρέπει να προστεθούν και οι ποιητές που επιδιώκοντας κάτι το εντελώς νέο καταφεύγουν στους τρόπους του υπερρεαλισμού και των άλλων ανανεωτικών κινήματων. Η διάκριση ωστόσο αυτή δεν πρέπει να θεωρηθεί απόλυτη, γιατί τα όρια ανάμεσα στις δύο κατηγορίες παραμένουν ασαφή.

Τάσος Λειβαδίτης

1) Κοινωνική ποίηση: Ανάμεσα στους ποιητές που περιέγραψαν με αμεσότητα και ρεαλισμό το «σκηνικό» της εποχής ξεχωρίζει ο Τάσος Λειβαδίτης (1921-1988), κύριος εκπρόσωπος της Πρώτης Μεταπολεμικής Γενιάς, που με τους στίχους του εκφράζει τη φρίκη από την εφιαλτική μνήμη των αδικαίων θυσιών. Ο Λειβαδίτης ξεκίνησε από την κοινωνική καταγγελία για να ασχοληθεί αργότερα με πιο προσωπικά θέματα. Δημοσιογράφος και έχοντας σπουδάσει νομικά, ο ποιητής εξορίστηκε για τις πολιτικές του ιδέες (1947-1951). Στην ποίηση εμφανίστηκε το 1952 με δύο εκτενή ποιήματα που τον έκαναν αμέσως γνωστό, τα «Μάχη στην άκρη της νύχτας» και «Αυτό το αστέρι είναι

για όλους μας». Στα 1953 κέρδισε το πρώτο βραβείο ποίησης στο Παγκόσμιο Φεστιβάλ νεολαίας στη Βαρσοβία με το ποίημα «Φυσάει στα σταυροδρόμια του κόσμου». Το έργο κατασχέθηκε από την ελληνική λογοκρισία και έγινε αιτία να δικαστεί ο ποιητής το 1955 στο Πενταμελές Εφετείο. Ο ποιητής υπερασπίστηκε από το εδώλιο την ουσία της τέχνης του και αθωώθηκε πανηγυρικά:

(...) Δεν δικάζομαι για κανένα συγκεκριμένο αδίκημα, αλλά γι' αυτήν την ίδια την ποιητική μου ιδιότητα (...). Προσπάθησα να δείξω τη φρίκη και την αθλιότητα που επισωρεύει ο πόλεμος, να δείξω τη δραματική πείρα δύο παγκόσμιων πολέμων και τα εκατομμύρια

ξύλινους σταυρούς που φύτεψαν στη γη, σκόρπισαν όμως και τους σπόρους για μια πλούσια άνθιση της μεταπολεμικής λογοτεχνίας (...).

(Από την «Απολογία» του Τάσου Λειβαδίτη)

Ακολούθησαν οι συλλογές Ο άνθρωπος με το ταμπούρλο (1956), Οι τελευταίοι (1966), Νυκτερινός επισκέπτης (1972) και άλλες. Ο ποιητής τιμήθηκε με Β΄ και Α΄ κρατικό βραβείο ποίησης για τις συλλογές του Βιολί για μονόχειρα (1976) και Εγχειρίδιο Ευθανασίας (1979) αντίστοιχα. Μετά τον θάνατό του εκδόθηκε η συλλογή Τα χειρόγραφα του φθινοπώρου.

Τίτος Πατρίκιος

Η ποίηση του Λειβαδίτη συνδέθηκε με το αγωνιστικό κλίμα και την εμπειρία που έζησαν οι Έλληνες ποιητές την περίοδο της Αντίστασης. Ανάλογα συνδέθηκε και η ποίηση του Τίτου Πατρίκιου (1928) ο οποίος καλλιέργησε επίσης την κοινωνική ποίηση και του οποίου η ζωή, όπως και εκείνη του Τάσου Λειβαδίτη, σημαδεύτηκε από εξορίες, ακόμα και από καταδίκη σε θάνατο. Στις συλλογές του (Χωματόδρομος, 1954, Μαθητεία, 1963, Προαιρετική στάση, α΄ έκδ. 1975 κλπ.) ο Πατρίκιος χρησιμοποιεί έναν λόγο επιγραμματικό, χωρίς στολίδια, που ταιριάζει στην καθαρή σκέψη και την αυθεντικότητα των συναισθημάτων του.

Μανόλης Αναγνωστάκης

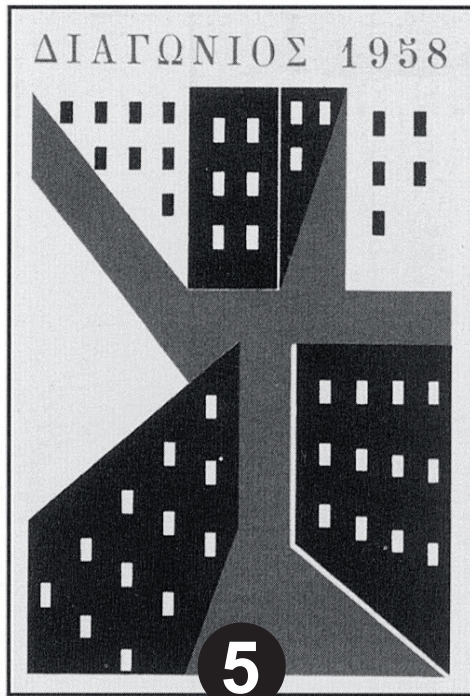
Ανάμεσα στους ποιητές αυτής της επιμέρους ομάδας ξεχώρισε μια κατηγορία ιδεολόγων ποιητών που, μετά την ήττα της Αριστεράς το 1949, πίστεψαν ότι η γενιά τους πήγε χαμένη και πως προδόθηκαν από την ιστορία, από τους ανθρώπους, ακόμα κι από τον ίδιο τους τον εαυτό. Αποτέλεσμα αυτού του συναισθήματος είναι η απογοήτευση και η θλίψη που χαρακτηρίζει την ποίησή τους, τη λεγόμενη «ποίηση της ήττας». Κύριος εκπρόσωπος της τάσης αυτής είναι ο ποιητής Μανόλης Αναγνωστάκης (1925-2005), του οποίου η ποίηση ξεκινώντας από την εξομολόγηση της προσωπικής απόγνωσης εκφράζει το συναίσθημα της ήττας της γενιάς του. Ο Μανόλης Αναγνωστάκης δημοσίευσε το κύριο μέρος του ποιητικού του

έργου ανάμεσα στα 1941-1971. Γεννημένος στη Θεσσαλονίκη και έχοντας σπουδάσει Ιατρική, εξαιτίας της πολιτικής του δράσης ταλαιπωρήθηκε, φυλακίστηκε και το 1949 καταδικάστηκε σε θάνατο. Η Θεσσαλονίκη αποτελεί κέντρο και χώρο του έργου του (μόνο που η πόλη αυτή αναφέρεται με τ' όνομά της μία και μοναδική φορά στο ποίημα «Θεσσαλονίκη, Μέρες του 1969 μ.Χ.» της συλλογής Ο στόχος).

Ολιγογράφος ποιητής ο Μανόλης Αναγνωστάκης έγραψε ποίηση με κύριο χαρακτηριστικό της την αποφθεγματικότητα. Το έργο του χωρίζεται σε τρεις χαρακτηριστικές περιόδους: 1. Στον κύκλο των Εποχών (τρεις συλλογές με τον ομώνυμο τίτλο γραμμένες από το 1941 ως το 1950, μαζί με την ποιητική συλλογή Παρενθέσεις, πέντε ποιήματα που

γράφτηκαν στη φυλακή και δημοσιεύτηκαν από φίλους του ποιητή, 2. στον κύκλο της Συνέχειας (1952-1962) και 3. στη συλλογή Ο στόχος (13 ποιήματα που εμφανίζονται το 1970 στη συλλογική έκδοση Τα Δεκαοχτώ κείμενα. Τα ποιήματα αυτά γράφτηκαν τα πρώτα χρόνια της δικτατορίας και χαρακτηρίζονται από την ειρωνική τους γλώσσα). Στα 1971 κυκλοφόρησε συγκεντρωτική έκδοση του έργου του: Τα Ποιήματα. Άρθρα και μελέτες του Μανόλη Αναγνωστάκη είναι συγκεντρωμένες στα βιβλία Υπέρ και κατά (1965), Αντιδογματικά (1978) και Συμπληρωματικά (1985).

5. ΔΙΑΓΩΝΙΟΣ 1958

6. ΕΠΙΣΤΗΜΗ-ΤΕΧΝΗ 'ΕΣΤΙΑΣ

**7. ΚΡΙΤΙΚΗ - ΔΙΜΗΝΗ ΕΚΔΟΣΗ
ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΚΡΙΤΙΚΗΣ**

8. ΠΑΝΣΠΟΥΔΑΣΤΙΚΗ

Η ποίηση του Μανόλη Αναγνωστάκη, ο οποίος το 2002 τιμήθηκε με το Μεγάλο Κρατικό βραβείο για το σύνολο του έργου του, θεωρήθηκε «ως χρονικό, ή εξομολόγηση, ως απολογισμός ή ως διάλογος με την Ιστορία».

Το συναίσθημα της απογοήτευσης εκφράζει και η ποίηση του Άρη Αλεξάνδρου (1922-1978) (ψευδώνυμο του Α. Βασιλειάδη), ο οποίος γεννήθηκε στο Λένινγκραντ και πέθανε αυτοεξόριστος στο Παρίσι, όπου ζούσε από το 1967. Ο ποιητής γνώρισε για πολλά χρόνια την εξορία και τη φυλακή. Στο διάστημα ανάμεσα στο 1946 και το 1959 εξέδωσε τρεις ποιητικές συλλογές: Ακόμη τούτη η Άνοιξη (1946), Άγονος γραμμή (1952) και Ευθύτης οδών (1959). Χάρη στα ώριμα κυρίως ποιήματά του, που με την ειρωνεία

τους θυμίζουν την καβαφική ποίηση, ο Αλεξάνδρου κατέκτησε σημαντική θέση ανάμεσα στους μεταπολεμικούς ποιητές ως ασυμβίβαστος και υποδειγματικά ανυποχώρητος επαναστάτης ανάμεσα στους ποιητές της «ποίησης της ήττας». Κορυφαίο, ωστόσο, έργο του είναι αναμφισβήτητα το μοναδικό του μυθιστόρημα, Το κιβώτιο, που γράφτηκε κατά το μεγαλύτερο μέρος του στο Παρίσι (1966-1972) και κυκλοφόρησε το 1974 στα ελληνικά και τα γαλλικά. Η ιδιοτυπία της γραφής του (βλ. παρακάτω, Μεταπολεμική πεζογραφία) έκανε το μυθιστόρημα αυτό του Αλεξάνδρου να αναγνωριστεί ως ένα από τα μυθιστορήματα-σταθμούς της νεότερης ελληνικής πεζογραφίας. Ο Άρης Αλεξάνδρου άφησε επίσης πολύ σημαντικές μεταφράσεις, κυρίως από τη ρωσική λογοτεχνία.

Μιχάλης Κατσαρός

Στο ίδιο κλίμα κινήθηκε και ο **Μιχάλης Κατσαρός** (Κυπαρισσία, 1919 – Αθήνα 1998), ο οποίος με την ποιητική του συλλογή **Κατά Σαδδουκαίων** (1953), που περιλαμβάνει ποιήματα αλληγορικού χαρακτήρα με ιστορικές αναφορές, καταγγέλλει κάθε μορφή συμβιβασμού. Ο Κατσαρός, ξεχωριστή φυσιογνωμία στην ποίησή μας διατήρησε σε όλη του την πορεία το στίγμα της αμφισβήτησης χαράζοντας ο ίδιος την δική του διαδρομή, στην οποία τον πρώτο λόγο είχε η αντίσταση.

Νίκος Καββαδίας

Μια ιδιαίτερη περίπτωση αποτελεί ο **Νίκος Καββαδίας** (1910-1975), ποιητής που δημιουργεί κατά την Πρώτη Μεταπολεμική περίοδο,

διαφέρει όμως από τους άλλους εκπροσώπους της, γιατί αντιπροσωπεύει την τάση της φυγής και του εξωτισμού. Ο Καββαδίας γεννημένος στη Μαντζουρία εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στην Κεφαλονιά, τόπο καταγωγής του. Νωρίς υποχρεώθηκε να δουλέψει ως ναυτικός, πράγμα που του επέτρεψε να εξοικειωθεί με τη σκληρή ζωή στα καράβια και να γίνει «ο ιδανικός εραστής των ταξιδιών και των γαλάζιων πόντων», που όταν είναι ελεύθερος από τις ώρες της βάρδιας διαβάζει Ουράνη και Καρυωτάκη και δέχεται την επίδρασή τους, όπως σημειώνει ο κριτικός Κώστας Στεργιόπουλος. Ο Καββαδίας υπήρξε ολιγογράφος ποιητής. Επίσημα εμφανίστηκε το 1933 με τη συλλογή Μαραμπού, ενώ η δεύτερη συλλογή του Πούσι κυκλοφόρησε το 1947 και

η τρίτη Τραβέρσο λίγο μετά τον θάνατό του, το 1975.

2) Υπαρξιακή ή πνευματική ποίηση: Στη δεύτερη τάση της μεταπολεμικής ποίησης – την υπαρξιακή ή πνευματική – ανήκουν οι παρακάτω ποιητές:

Ο Γιώργος Θέμελης (1900-1976), γεννημένος στη Σάμο και εγκατεστημένος από το 1930 στη Θεσσαλονίκη, όπου υπηρετούσε ως φιλόλογος καθηγητής, έγραψε ποίηση ανθρωποκεντρική, στην οποία η κριτική διέκρινε μυστικιστικές καταβολές. Κέντρο της ποίησής του αποτελεί η ανθρώπινη ύπαρξη (Γυμνό παράθυρο, άνθρωποι και πουλιά, Δενδρόκηπος, Οίκος εμπορίου κ.ά.). Εκτός από ποιήματα ο Θέμελης έγραψε κριτικές μελέτες και δοκίμια και μετέφρασε αρχαίες τραγωδίες και επιγράμματα.

Τον ίδιο προσανατολισμό έχει και η ποίηση της **Ζωής Καρέλλη** (1901-1999) με έντονο το θρησκευτικό βίωμα που φτάνει επίσης ως τον μυστικισμό. Η Καρέλλη έδωσε εννέα συνολικά συλλογές συγκεντρωμένες σήμερα στα Ποιήματα (2 τόμοι, 1973). Στην ποίηση της **Μελισσάνθης** (1910-1991) και της **Όλγας Βότση** (1924-1999) είναι ιδιαίτερα έντονη η παρουσία του Θεού.

Νίκος Καρούζος

Ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί εκείνη του **Νίκου Καρούζου** (1926-1990), από το Ναύπλιο, ο οποίος διακρίθηκε για τη θετική του στάση απέναντι στην ελληνορθόδοξη παράδοση, ειδικότερα στις τρεις πρώτες συλλογές του (Ποιήματα, 1961, Η έλαφος των άστρων, 1962 και Ο υπνόσακκος, 1964). Υποστηρικτής

της Αριστεράς στη διάρκεια του Εμφυλίου ο Καρούζος στην τελευταία δεκαετία της ζωής του αποκήρυξε τον μαρξισμό. Η ποίησή του, εξομολογητική και ελλειπτική, είναι πυκνή και επηρεασμένη από τον Παπαδιαμάντη και τον Καβάφη. Ο Τάκης Σινόπουλος θεωρεί ότι η ποίηση του Καρούζου εκφράζει την επιθυμία της λύτρωσης του ανθρώπου από την αγωνία της εποχής «αποδιώχνοντας το άγχος με τη χάρη της αγάπης».

Μίλτος Σαχτούρης

Το 1945 εκδόθηκε η ποιητική συλλογή του Μίλτου Σαχτούρη (1919-2005) με τίτλο Η λησμονημένη. Η ποίηση του Σαχτούρη αντλεί το υλικό της από πράγματα οικεία (το φεγγάρι, τα πουλιά, το μαχαίρι, ο σκύλος, το αίμα κλπ.), όμως τα

γνωρίσματά της είναι εφιαλτικά και ο κόσμος που δημιουργεί τρομακτικός, παράλογος, γεμάτος άγχος. Η κριτικός Νόρα Αναγνωστάκη, ωστόσο, έχει επισημάνει ότι «όλο το παράλογο στην ποίηση του Σαχτούρη στηρίζεται στο υλικό της αλήθειας». Αυτό σημαίνει ότι παράλογος και εφιαλτικός είναι ο κόσμος που ζούμε, ο κόσμος που έζησε ο ποιητής, μέσα στον οποίο αισθανόταν ασφυκτικά χωρίς να βρίσκει διέξοδο. Στην ποίησή του καταφεύγει στην αλληγορία και εκφράζει την επιθυμία να απογειωθεί:

«Πάντα θα 'χουμε ανάγκη από ουρανό», γράφει.

Ο Σαχτούρης, του οποίου η ποίηση επρόκειτο να επηρεάσει πλήθος νεότερων ποιητών, υποστήριζε ότι τα ποιήματά του δεν είναι απαισιόδοξα, αλλά γράφονται «για να ξορκίσουν το

κακό». Επηρεασμένα από τη δημοτική ποίηση κινούνται στον ίδιο χώρο από συλλογή σε συλλογή (Με το πρόσωπο στον τοίχο, 1952, Τα φάσματα ή η χαρά στον άλλο δρόμο, 1958, Όταν σας μιλώ, 1956 κλπ). Το 2003 ο Μίλτος Σαχτούρης τιμήθηκε με το Μεγάλο Κρατικό βραβείο για το σύνολο του έργου του.

Στην ίδια ομάδα ποιητών που κινήθηκαν μέσα στο κλίμα του υπερρεαλισμού («νεοϋπερρεαλιστές») ανήκουν εκτός από τον Μίλτο Σαχτούρη, ο Δ. Π. Παπαδίτσας, η Ελένη Βακαλό και ο Ε. Χ. Γονατάς.

Δημήτρης Παπαδίτσας

Ο Δημήτρης Π. Παπαδίτσας (1922-1987) στις πρώτες του συλλογές (Το φρέαρ με τις φόρμιγγες, 1943, Εντός παρενθέσεως, 1945, Εντός παρενθέσεως II, 1949) καταφεύγει

36 / 150 - 151

στον υπερρεαλισμό για να εξεγερθεί εναντίον κάθε κοινωνικής καταπίεσης που περιορίζει την ανθρώπινη ελευθερία. Βαθμιαία όμως και από συλλογή σε συλλογή ο ποιητής οδηγείται στη συμφιλίωση με τον κόσμο και ανακαλύπτει την ισορροπία που προσφέρει η θρησκευτική πίστη μέσα στις αντιφάσεις του σύγχρονου πολιτισμού (Το παράθυρο, 1955, Νυχτερινά, 1956, Ουσίες Α', 1959 και Ουσίες Β', 1961 κλπ.). Ο Παπαδίτσας, στου οποίου το έργο αναμειγνύονται στοιχεία συμβολισμού και υπερρεαλισμού (νεοϋπερρεαλιστής), μεταφράστηκε σε πολλές γλώσσες.

Το έργο του Επαμεινώνδα Χ. Γονατά (1924-2006) περιγράφει παράδοξες και αναπάντεχες σκηνές και καταστάσεις που φανερώνουν τις υπερρεαλιστικές του καταβολές

(αυτόματη γραφή, συνειρμός κλπ.). Στις σελίδες του η ελλειπτικότητα συνδυάζεται με τη διαύγεια των εικόπων και ο αναγνώστης έχει μερικές φορές την εντύπωση πως διαβάζει πεζογραφήματα και όχι ποιήματα.

Η **Ελένη Βακαλό** (1921), που ασχολήθηκε με την κριτική των εικαστικών τεχνών, χρησιμοποιεί στο έργο της ασυνήθιστη θεματική και εξίσου ασυνήθιστα εκφραστικά μέσα. Με την ποίησή της πλάθει έναν κόσμο παραμυθιού που την οδηγεί στην αναζήτηση της μυστικής και αθέατης πλευράς των πραγμάτων.

Τάκης Σινόπουλος

Περισσότερο διαυγής και με διαφανή σύμβολα εμφανίζεται ο ποιητικός λόγος του **Τάκη Σινόπουλου** (1917-1981), γιατρού από την

Αγουλινίτσα της Ηλείας, ο οποίος δεν εντάσσεται στον ίδιο ιδεολογικό χώρο με τους ποιητές που ήδη αναφέρθηκαν. Στο ποιητικό έργο του Σινόπουλου εκφράζονται με τρόπο δραματικό οι τραυματικές εμπειρίες από την εμφύλια σύρραξη, η απόγνωση του ανθρώπου για την αδυναμία ουσιαστικής επικοινωνίας, η βαθιά μοναξιά αλλά και η αγωνία του ποιητή για το μέλλον της ίδιας της ποίησης. Στην πρώτη του συλλογή (Μεταίχμιο, 1951) ο ποιητής παρουσιάζει το σκηνικό όπου διαδραματίζεται η αναγνώριση του ομηρικού Ελπήνορα από τον σύντροφό του. Ο Ελπήνορας γίνεται το σύμβολο του σύγχρονου ανθρώπου και το οδυνηρό σκηνικό το «τοπίο θανάτου». Δεύτερο ορόσημο στην ποίηση του Σινόπουλου αποτέλεσε η συλλογή Το άσμα της

Ιωάννας και του Κωνσταντίνου (1961) με κεντρικό θέμα την έλλειψη επικοινωνίας ανάμεσα στους ανθρώπους. Κορυφαίες θεωρούνται οι ποιητικές του συλλογές Νεκρόδειπνος (1971) και Το Χρονικό (1975), όπου η μνήμη ανακαλεί σαν σε όνειρο τα φαντάσματά της (κυρίως αυτά του Εμφυλίου, που δένονται με το παρελθόν του ποιητή) και προβάλλεται με ποιητικό τρόπο η τραγικότητα της ανθρώπινης ύπαρξης.

Γιώργος Βαφόπουλος

Στον ίδιο χώρο τοποθετείται από την κριτική και η ποίηση του Τάκη Βαρβιτσιώτη (1916-2011) από τη Θεσσαλονίκη, ο οποίος κινείται μέσα σε ονειρικό κλίμα και συνδυάζει την παράδοση του συμβολισμού με τον υπερρεαλισμό. Εδώ ανήκει επίσης ο ποιητής Γιώργος Βαφόπουλος

40 / 151 - 152

(1904-1999), από τη Γευγελή, που εργάστηκε ως δημοσιογράφος και αργότερα ως Διευθυντής της Δημοτικής Βιβλιοθήκης στη Θεσσαλονίκη. Η ποίηση του Βαφόπουλου είναι ποίηση «εσωτερικού χώρου», μοναξιάς και βίωσης του θανάτου. Ο ποιητής το 1983 ίδρυσε με τη σύζυγό του το «Βαφοπούλειο Πνευματικό Κέντρο» στη Θεσσαλονίκη, για το οποίο τιμήθηκε με το αργυρό μετάλλιο της πόλης.

Γιάννης Δάλλας

Ξεχωριστή περίπτωση αποτελεί ο Γιάννης Δάλλας (Φιλιππιάδα Ηπείρου, 1924), φιλόλογος, δοκιμιογράφος και μεταφραστής αρχαίων λυρικών ποιητών. Η ποίηση του Δάλλα είναι λιτή, ο στίχος του ρωμαλέος και ο λόγος του οξύς, σαρκαστικός και αλληγορικός. Η πρώτη του

ποιητική εμφάνιση τοποθετείται το 1944 με το ποίημα «Καρυωτάκης». Ακολούθησε το πρώτο του ποιητικό βιβλίο με τίτλο **Frederico Garcia Lorca** (1948). Η ποιητική πορεία του συνεχίζεται μέχρι σήμερα έχοντας πάντα πλαίσιο το παρελθόν και τη μνήμη.

Μια ιδιαίτερη θέση κατέχει ο **Κρίτων Αθανασούλης** (1916-1979), που κινείται ανάμεσα στην κοινωνική και την υπαρξιακή ποίηση (**Κάιν και Άβελ**, 1940, **Με τους ανθρώπους και με κανένα**, 1957, κ.ά.).

Την υπαρξιακή τους αγωνία εκφράζουν τέλος με τα ποιήματά τους ο **Νίκος Παππάς** (1906-1997) και η **Ρίτα Μπούμη-Παππά** (1906-1984). Δίπλα σε αυτούς βρίσκεται ο σεφερικός **Θ. Δ. Φραγκόπουλος** (1923-2002), ο **Γιώργης Παυλόπουλος** (1924-2008) και ο **Νίκος Γκάτσος** (1911-1992).

Ο Γιώργης Παυλόπουλος, από τον Πύργο Ηλείας, δημοσίευσε ποιήματα από το 1971. Γνωστότερη η συλλογή του Τα αντικλείδια (1988), όπου προσπαθεί να δώσει τον ορισμό της ποίησης, να ορίσει «το άπιαστο είδωλο της ποίησης» αφηγούμενος την αιώνια προσπάθεια του ανθρώπου να «παραβιάσει την ανοικτή της πόρτα».

Από την ομάδα των νεοϋπερρεαλιστών ποιητών ξεχωρίζουν ο Νάνος Βαλαωρίτης (1921) και ο Έκτωρ Κακναβάτος (1920-2010), ο οποίος θεωρείται ο συνεπέστερος μαζί με τον Νίκο Εγγονόπουλο εκπρόσωπος του υπερρεαλισμού στην ελληνική ποίηση.

Ο Νάνος Βαλαωρίτης έγραψε ποίηση επαναστατική που στρέφεται κυρίως εναντίον της συμβατικότητας των θεσμών (Η τιμωρία των

μάγων, 1947 κλπ.). Ο Κακναβάτος, ο οποίος γνώρισε την εξορία χωρίς όμως να μεταφέρει τις εμπειρίες του αυτές στην ποίησή του, εμφανίστηκε το 1943 και επανεμφανίστηκε μετά από χρόνια σιωπής, τη δεκαετία του '60 (συλλογές: Διασπορά, 1961, Η κλίμακα του λίθου, 1964). Η συμβολή του Κακναβάτου στον ελληνικό υπερρεαλισμό είναι η εισαγωγή όρων και παραστάσεων από τη σύγχρονη επιστήμη, με τις οποίες τροφοδότησε την υπερρεαλιστική φαντασία. Σ' ένα ποίημα της συλλογής Κιβώτιο ταχυτήτων (1987) περιγράφει πώς ο ίδιος ψάχνει τις κατάλληλες «μάχιμες κι αθάνατες» λέξεις για τα ποιήματά του.

B. Η πεζογραφία

Εισαγωγικά

Λέγοντας μεταπολεμική πεζογραφία, εννοούμε εκείνη που γράφεται μετά τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο, ο οποίος αποτελεί μια μεγάλη τομή στην ιστορία. Μετά τον πόλεμο ο κόσμος μοιάζει παράλογος και στην καρδιά των ανθρώπων έχουν εγκατασταθεί η αγωνία και η αβεβαιότητα. Οι Ευρωπαίοι θέλησαν να χτίσουν έναν καινούργιο κόσμο, στηριγμένο σε νέες βάσεις τόσο στο πολιτικό όσο και στο πολιτισμικό επίπεδο. Στο κέντρο των συζητήσεων θα βρίσκεται αμέσως μετά τον πόλεμο και περίπου μέχρι το 1960 το φιλοσοφικό ρεύμα του υπαρξισμού, που επηρέασε διάφορους τομείς της ζωής και βέβαια τη λογοτεχνία, η οποία δέχτηκε ανάλογες επιδράσεις από τον

σουρρεαλισμό (υπερρεαλισμό) και γενικά από τις σχολές εκείνες που βλέπουν το έργο τέχνης σαν ελεύθερη έκφραση της ανθρώπινης πραγματικότητας. Το μυθιστόρημα στην Ευρώπη στρέφεται την περίοδο αυτή προς την ιστορία και τη μυθοπλασία. Βασίζεται στα γεγονότα της ιστορίας και φαίνεται ότι ξαναγυρίζει στην παραδοσιακή του μορφή.

Για την Ελλάδα, ο πόλεμος που άρχισε στις 28-10-1940 κλείνει τον Απρίλιο του '41, που αρχίζει η Κατοχή. Η φοβερή αυτή περίοδος θα τελειώσει για την Αθήνα στις 12-10-1944, με την αποχώρηση των γερμανικών στρατευμάτων, για τη Θεσσαλονίκη στο τέλος Οκτωβρίου και για τα Χανιά τον Μάιο του 1945, όταν αποχώρησαν τα γερμανικά στρατεύματα μετά τη λήξη του Β΄ Παγκόσμιου πολέμου. Οι συγγραφείς αντλούν

το υλικό τους από τις οδυνηρές εμπειρίες του πολέμου, της Κατοχής και της Αντίστασης και στη συνέχεια από τα μετεμφυλιακά χρόνια και τα γεγονότα που οι συνέπειές τους φτάνουν έως τις μέρες μας. Η ιστορία αποτελεί το κύριο υλικό για πολυάριθμα ελληνικά μυθιστορήματα.

Στην περίοδο του μεταπολέμου το μυθιστόρημα, και μάλιστα το ιστορικό, θα προβάλλει τις ανάγκες αλλά και τις προσδοκίες της εποχής κατά την οποία γράφεται. Θα προσπαθήσει δηλαδή να ερμηνεύσει το σύγχρονο παρόν μέσα από το ιστορικό παρελθόν. Στην περίοδο αυτή γράφει τα μυθιστορήματά του ο Νίκος Καζαντζάκης (1883-1957). Εδώ ανήκουν επίσης τα έργα της Μέλπως Αξιώτη και των εκπροσώπων της σχολής της Θεσσαλονίκης. Οι

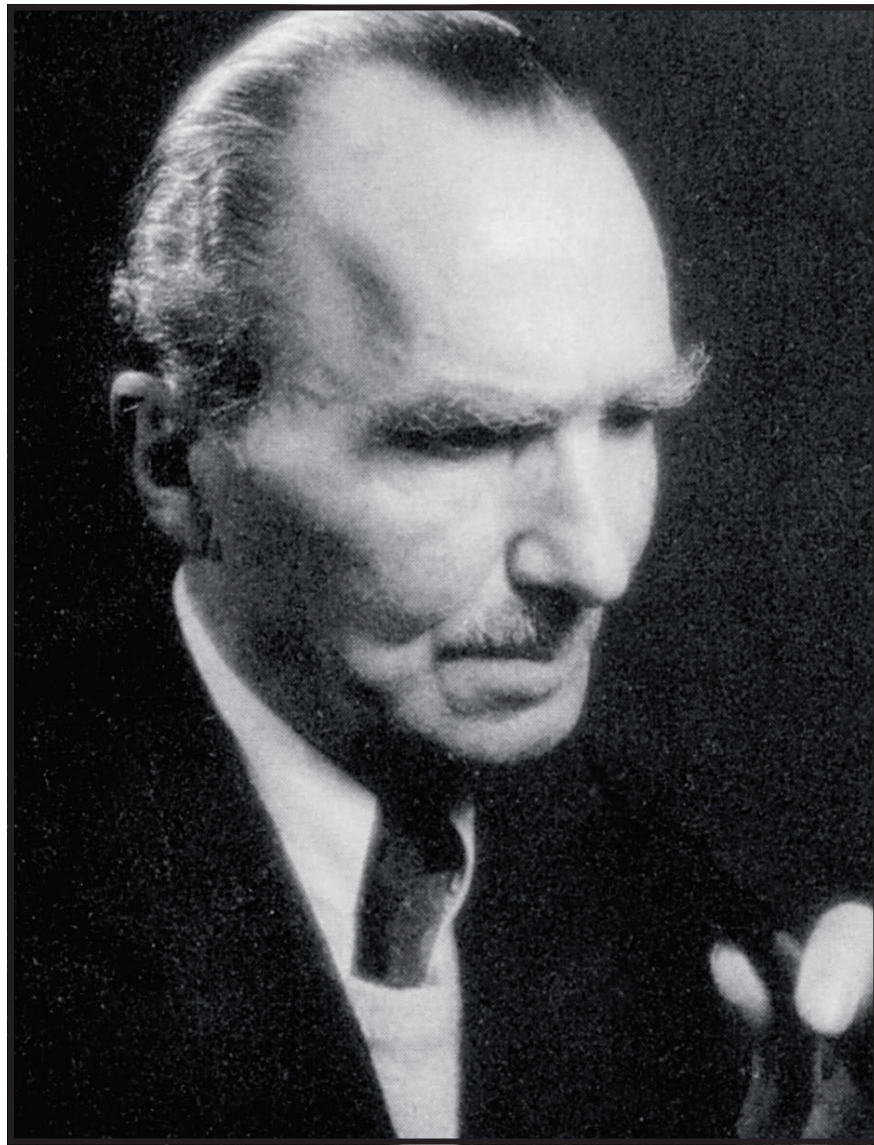
συγγραφείς αυτοί, αν και κατατάσσονται ηλικιακά στη γενιά του '30, είναι νεοτεριστές και το πνεύμα που διέπει τα έργα τους είναι καθαρά μεταπολεμικό (γι' αυτό και το έργο του Καζαντζάκη εξετάζεται σε αυτό το κεφάλαιο). Τα μυθιστορήματα της περιόδου ανάμεσα στο 1939 και στο 1945, προσιτά στο ευρύ κοινό, καθιερώθηκαν και εγκαινίασαν μια λαμπρή περίοδο για το ελληνικό μυθιστόρημα.

Νίκος Καζαντζάκης

Κανείς όμως από τους συγγραφείς αυτής της περιόδου δε γνώρισε τη διεθνή επιτυχία που είχε το έργο του Κρητικού συγγραφέα **Νίκου Καζαντζάκη (1883-1957)**, του οποίου τα μυθιστορήματα διαβάστηκαν πολύ και μεταφράστηκαν σε όλες σχεδόν τις γλώσσες (κυρίως

το μυθιστόρημά του Βίος και πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά, που ολοκληρώθηκε στην Κατοχή και δημοσιεύτηκε στα 1946, όταν ο συγγραφέας ήταν ήδη 63 ετών). Ο Καζαντζάκης έγραψε πάρα πολύ και για πάρα πολλά. Έκανε μεταφράσεις, έγραψε θεατρικά έργα, θέατρο, φιλοσοφία, ταξιδιωτικά και αυτοβιογραφικά κείμενα. Ο ίδιος μέχρι το τέλος της ζωής του συνήθιζε να λέει ότι το σημαντικότερο έργο του είναι η Οδύσσεια, ποίημα 33.333 στίχων γραμμένο από το 1924 μέχρι το 1938. Εδώ ο Καζαντζάκης παρακολουθεί τον Οδυσσέα μετά την επιστροφή του στην Ιθάκη και διηγείται τις νέες του περιπέτειες. Η κριτική όμως υποδέχτηκε ψυχρά την Οδύσσεια κυρίως λόγω της γλωσσικής δυσκολίας που παρουσίαζε. Ο Καζαντζάκης από τότε επιδόθηκε με

**πάθος στο μυθιστόρημα και γνω-
στός έγινε κυρίως από τα μυθιστο-
ρήματά του.**

**N. Καζαντζάκης (Έλληνες
του κόσμου)**

Μέσα από το μυθιστόρημα ο Καζαντζάκης συνεχίζει να αναζητεί τη σωτηρία του ανθρώπου. Ο άνθρωπος που πέρασε την έντονη μεταφυσική αγωνία του μέσα στις είκοσι τέσσερις ραψωδίες της Οδύσσειάς του (1938) αποφασίζει τώρα να συγγράψει μια αφηγηματική εποποιία πολλών σελίδων, επιβεβαιώνοντας την αλήθεια ότι το μυθιστόρημα είναι μια μορφή απλοποιημένης και προσιτής σε όλους εποποιίας. Έτσι, ο κόσμος της ηθογραφίας, που γνωρίσαμε στον Καρκαβίτσα, τον Θεοτόκη και τον Κονδυλάκη, στα μυθιστορήματα του Καζαντζάκη ανανεώνεται και αναγεννιέται μοναδικά.

Στον Αλέξη Ζορμπά προβάλλονται οι πρωτόγονες τεχνικές εργασίας και η σκληρότητα της παραδοσιακής ζωής στην Κρήτη, ενώ

παράλληλα το κείμενο διανθίζεται με πολλούς προβληματισμούς. Ο βίος και η πολιτεία του Αλέξη Ζορμπά (1946) είναι το πρώτο μιας σειράς επτά μυθιστορημάτων που ο συγγραφέας έγραψε προς το τέλος της ζωής του. Πρόκειται για τα μυθιστορήματα Ο Χριστός ξανασταυρώνεται (1948), Ο καπετάν Μιχάλης (1950), Ο τελευταίος πειρασμός (1951), Ο φτωχούλης του Θεού (1952), Οι αδερφοφάδες (1954) και τέλος η Αναφορά στον Γκρέκο, μια ποιητική αυτοβιογραφία που απευθύνεται στον συμπατριώτη του, διεθνούς φήμης ζωγράφο Δομήνικο Θεοτοκόπουλο. Το έργο αυτό δημοσιεύτηκε μετά τον θάνατο του συγγραφέα (1961). Τα μυθιστορήματα του Καζαντζάκη εξελίσσονται στο ιστορικό παρελθόν και έχουν σκηνικό τους τις μικρές

αγροτικές κοινότητες που συναντάμε στα μυθιστορήματα του ηθογραφικού ρεαλισμού του τέλους του 19ου αιώνα. Εδώ ανήκει το μυθιστόρημα Ο Χριστός ξανασταυρώνεται. Ήρωες εδώ είναι οι κάτοικοι ενός χωριού που αναπαριστούν τα πάθη του Χριστού αυτοσχεδιάζοντας ο καθένας τον ρόλο του. Τα γεγονότα, παρόλο που απέχουν χρονικά από την εποχή που γράφεται το μυθιστόρημα, παραπέμπουν στον Εμφύλιο. Το ίδιο συμβαίνει και στις Αδερφοφάδες, το μυθιστόρημα που έγραψε ο Καζαντζάκης έναν χρόνο αργότερα. Ακρογωνιαίος λίθος της σύλληψης αυτών των μυθιστορημάτων είναι ο Εμφύλιος. Από τα υπόλοιπα μυθιστορήματα Ο τελευταίος πειρασμός, που έχει ως βασικό θέμα του τον Χριστό, γέννησε αντιδράσεις κυρίως από τους

εκκλησιαστικούς κύκλους.

Στα μυθιστορήματά του ο Νίκος Καζαντζάκης ερμηνεύει αλληγορικά, πολιτικά και φιλοσοφικά τα ήθη της ελληνικής υπαίθρου, ενός κόσμου που τη στιγμή αυτή έχει αρχίσει να εξαφανίζεται. Η γλώσσα του είναι δημοτική, ιδιότυπη με πολλούς γλωσσικούς ιδιωτισμούς, νεολογισμούς και εξεζητημένες εκφράσεις που πολλοί τις θεώρησαν επιτηδευμένες. Όλα αυτά όμως αντισταθμίζονται από τις εξαιρετικές περιγραφές και τη δύναμη των σκηνών, όπου ο αναγνώστης παρακολουθεί με μεγάλο ενδιαφέρον την αντιπαράθεση χαρακτήρων και συνειδήσεων.

Το παραδοσιακό ελληνικό περιβάλλον γίνεται ο καμβάς των έργων του Καζαντζάκη, όμως τα έργα του θα ξεφύγουν από τα όρια αυτού του

περιβάλλοντος και θα γίνουν οικουμενικά. Το μυθιστόρημα του Καζαντζάκη (αν και περιορίζεται στα όρια του νησιού που ο συγγραφέας γεννήθηκε, όπως και το έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη) αντιπροσωπεύει μια ιστορική ενότητα που αργότερα θα διευρύνει τον χώρο της πέρα από τα γεωγραφικά της όρια. Τους ήρωές του ο Καζαντζάκης δανείζεται από τον μύθο, τη θρησκεία, την καθημερινή ζωή, και ενσαρκώνουν τον περήφανο, ελεύθερο και αγωνιζόμενο άνθρωπο.

Διδώ Σωτηρίου

Η αναπαράσταση του παρελθόντος συγκινεί και δύο γυναίκες συγγραφείς, τη Διδώ Σωτηρίου (1909-2004) και τη Μαρία Ιορδανίδου (1897-1999). Η πρώτη, πρόσφυγας της Μικρασιατικής Καταστροφής,

σταδιοδρόμησε στον αριστερό τύπο. Στο γνωστό της μυθιστόρημα **Ματωμένα χώματα** (1962) αφηγείται με τη φωνή ενός αγρότη τις περιπέτειες των κατατρεγμένων από τους Τούρκους Ελλήνων. Η μεγάλη αυτή τραγωδία του ελληνισμού αποτυπώθηκε και στο προηγούμενο μυθιστόρημά της **Οι νεκροί περιμένουν** (1959). Η Σωτηρίου έγραψε επίσης τα μυθιστορήματα **Εντολή** (1976) και **Κατεδαφιζόμεθα** (1982), όπου συνοψίζονται τα στοιχεία της γραφής της: η περιπέτεια, η κοινωνική θεώρηση των πραγμάτων και το πλάσιμο ζωντανών ηρώων.

Μαρία Ιορδανίδου

Στο μυθιστόρημα της **Ιορδανίδου Λωξάνδρα** (1963) σκηνικό της δράσης είναι η Κωνσταντινούπολη και οι πρωταγωνιστές είναι ήρωες που

ζουν και κινούνται στο καθημερινό πλαίσιο της πόλης.

Μαργαρίτα Λυμπεράκη

Η κριτική επισημαίνει ότι η αρχή των εξελίξεων στο μεταπολεμικό μυθιστόρημα βρίσκεται ουσιαστικά στο μυθιστόρημα της Μαργαρίτας Λυμπεράκη (1919-2001) Τα ψάθινα καπέλα (1946). Γραμμένο με ανάλαφρο και υπαινικτικό ύφος το μυθιστόρημα αυτό ξεχώρισε και θεωρήθηκε πρωτοποριακό.

Αργότερα η Λυμπεράκη στο μυθιστόρημά της Ο άλλος Αλέξανδρος (1950), θα προβληματιστεί για τη φύση του ανθρώπου μέσα στα συγκλονιστικά γεγονότα που τον ξεπερνούν. Το μυθιστόρημα αυτό, που εξιστορεί με διαφορετικό τρόπο την πολεμική εμπειρία, θυμίζει την τεχνική της Τατιάνας Γκρίση-Μιλλιέξ στο

Ιδού ίππος χλωρός που θα κυκλοφορήσει δεκατρία χρόνια μετά και θα καταδείξει τη θέση των γυναικών στη νέα κοινωνική πραγματικότητα.

Μιμικά Κρανάκη

Ουσιαστική καινοτομία όμως αποτελεί και το μυθιστόρημα της **Μιμίκας Κρανάκη (1922-2008)** *Contre-temps* (1947), καθώς η αφήγηση ακολουθεί τις εσωτερικές σκέψεις και τον προβληματισμό της ηρωίδας του βιβλίου, η οποία βρίσκεται σε φανερή δυσαρμονία με την εποχή της. Δεν είναι τυχαίο ότι οι δύο αυτές πρωτοπόροι πεζογράφοι μετά τη δημοσίευση των έργων τους εγκαταστάθηκαν στη Γαλλία, όπου συνέχισαν να γράφουν στα γαλλικά.

Κώστας Ταχτσής

Στο καθημερινό πλαίσιο της πόλης θα κινηθεί και ο Κώστας Ταχτσής (1927-1988) στο πετυχημένο του μυθιστόρημα Το τρίτο στεφάνι (1962). Στο έργο αυτό ο Ταχτσής θα χρησιμοποιήσει σκηνογραφία αποκλειστικά αστική. Μέσα από την εμπειρία των δύο ηρωίδων του, ο συγγραφέας, με ζωντανό ύφος, έντονη αίσθηση του χιούμορ και προφορικότητα, καταδειχνει ότι οι άνθρωποι δεν είναι τελικά παρά θύματα των κοινωνικών συμβάσεων που καθορίζουν τη συμπεριφορά τόσο των ίδιων, όσο και των οικογενειών τους.

Στρατής Τσίρκας

Νεότερική μορφή έδωσαν στο ελληνικό μυθιστόρημα ο Στρατής Τσίρκας (1911-1980), ο οποίος επιβλήθηκε ως πεζογράφος με την τριλογία του Ακυβέρνητες Πολιτείες (1960-1965). Η τριλογία αποτελείται από τρία μυθιστορήματα: Η λέσχη, με χώρο δράσης την Ιερουσαλήμ, Η Αριάγνη, με χώρο δράσης το Κάιρο και Η Νυχτερίδα με σκηνικό την Αλεξάνδρεια.

Ο Τσίρκας, που γεννήθηκε στην Αίγυπτο και δημοσίευσε τα βιβλία του πριν από τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο, εμπνέεται από μια ολόκληρη εποχή.

Τα τρία μυθιστορήματα της τριλογίας του Τσίρκας συνδυάζουν όλες τις τάσεις της εποχής: ιστορική μαρτυρία, πολιτικός προβληματισμός, σύγχρονη τεχνική του εσωτερικού

μονολόγου, σύνθετη αφηγηματική δομή. Οι Ακυβέρνητες πολιτείες είναι ένα μυθιστόρημα βασικά πολιτικό. Ρεαλιστικό κατά βάση χρησιμοποιεί μοντέρνες τεχνικές και διαγράφει ζωντανά τους χαρακτήρες.

Αργότερα ο συγγραφέας έγραψε τη Χαμένη άνοιξη (1977) με θέμα τα γεγονότα του Ιουλίου του 1965.

Νεορεαλισμός και πολιτικοποίηση της λογοτεχνίας

Ο νεορεαλισμός, το πνευματικό κίνημα που άνθισε μετά τον Β' Παγκόσμιο πόλεμο, βρίσκεται πολύ κοντά στη δημοσιογραφία και την τεχνική του ρεπορτάζ. Στο εξωτερικό οι συγγραφείς θέλουν να περιγράψουν τη ζωή όπως ακριβώς ήταν ή όπως είχε

καταντήσει να είναι. Πολλοί από αυτούς ζούσαν στην παρανομία (όπως ο Μοράβια), στη φυλακή (όπως ο Παβέζε) ή στην εξορία (όπως ο Κάρλο Λέβι και ο Σιλόνε), ενώ άλλοι εντάχτηκαν στην Αντίσταση. Το κίνημα αναπτύχθηκε ραγδαία μετά τον πόλεμο (ο Λέβι για παράδειγμα απέκτησε διεθνή φήμη με το έργο του Ο Χριστός σταμάτησε στο Έμπολι, 1945, στο οποίο περιγράφονται τα δεινά των χωρικών της νότιας Ιταλίας, όπου ο συγγραφέας ήταν εξόριστος).

Στην Ελλάδα ο νεορεαλισμός συνδέθηκε με την πολιτικοποίηση της λογοτεχνίας, έντονη στη μεταπολεμική περίοδο και άμεσα συνδεδεμένη με τον Εμφύλιο. Πολλοί συγγραφείς περιγράφουν

την αγωνία του ανθρώπου να επιβιώσει και να βρει το στίγμα του στη νέα εποχή. Άλλοι πάλι προτιμούν να προβάλλουν στο έργο τους την παράδοση.

Δημήτρης Χατζής

Ο Δημήτρης Χατζής (1913-1981), γιος εκδότη εφημερίδας από τα Γιάννενα, φιλόλογος και αξιόλογος μυθιστοριογράφος, αναγκάστηκε να περάσει εκτός Ελλάδας το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του. Η λογοτεχνική πορεία του Χατζή άρχισε με το μυθιστόρημα Η φωτιά (1946), που χαρακτηρίζει την προσπάθεια ενός προοδευτικού συγγραφέα ο οποίος, απογοητευμένος από τον κατοχικό αγώνα, εξυμνεί την παράδοση και δηλώνει την πίστη του στον αγώνα της εργατικής τάξης.

Η τέχνη του Χατζή έχει πολλά κοινά σημεία με την ηθογραφία. Η Φωτιά θεωρείται το πρώτο αντιστασιακό ελληνικό πεζογράφημα. Η ουσιαστική, ωστόσο, είσοδος του Χατζή στη λογοτεχνία γίνεται με τη συλλογή διηγημάτων Το τέλος της μικρής μας πόλης (1962). Ο Χατζής μετά την κατάρρευση της στρατιωτικής δικτατορίας θα επιστρέψει στην Ελλάδα, συνεχίζοντας στα μυθιστορήματά του να καταγράφει τις κοινωνικές εξελίξεις στην Ελλάδα από το '40 και μετά. Στο έργο του εκφράζει την ανησυχία του για τη μεταπολεμική πραγματικότητα και θεωρείται ότι ανήκει στους «νεορεαλιστές» πεζογράφους μας. Η γλώσσα του, όπως έγραψε ο ομότεχνός του Αλέξανδρος Κοτζιάς, «είναι γλώσσα δασκάλου, μια γλώσσα φυσική, απλή, άμεση, ευλύγιστη και εύστοχη».

Μήτσος Αλεξανδρόπουλος

Πολιτικός πρόσφυγας είναι επίσης ο συγγραφέας **Μήτσος Αλεξανδρόπουλος** (γενν. 1924), μια ξεχωριστή περίπτωση στα γράμματά μας. Οι πρώτες δημοσιεύσεις του στα ελληνικά και τα ρωσικά προκάλεσαν την προσοχή των διανοουμένων της Αριστεράς που έμεναν στην Ελλάδα και αρθρογραφούσαν στο περιοδικό **Επιθεώρηση Τέχνης**. Από τα πρώτα του μυθιστορήματα **Νύχτες και αυγές - Η πολιτεία**, 1961, **Νύχτες και αυγές - Τα βουνά**, 1963, ο Αλεξανδρόπουλος ξεχώρισε από την επιλογή του υλικού και των μεθόδων του, που υπονομεύουν δημιουργικά τον ρεαλισμό. Ο συγγραφέας (βραβευμένος για το σύνολο του έργου του με κρατικό βραβείο το 2002) κινείται μέσα στο ιστορικό τετράγωνο: **Κατοχή-Αντίσταση-Εμφύλιος-Προσφυγιά**.

Αντρέας Φραγκιάς

Ο Αντρέας Φραγκιάς (1921-1998) που έζησε τη φοβερή εμπειρία της εξορίας στη Μακρόνησο, έγραψε εκτενή μυθιστορήματα στα οποία μιλάει με τρόπο συμβολικό για διάφορα πολιτικά γεγονότα, όπως για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης που είχαν εγκατασταθεί στα νησιά (Ο λοιμός, 1972). Το καλύτερο ωστόσο μυθιστόρημα του Φραγκιά παραμένει το Άνθρωποι και σπίτια, ένα νεορεαλιστικό μυθιστόρημα που αποδίδει την ατμόσφαιρα της Ελλάδας μετά το τέλος του εμφυλίου πολέμου. Ο Φραγκιάς, όπως και αργότερα ο Θανάσης Βαλτινός (γενν. 1932) στη νουβέλα του Η κάθοδος των εννιά (1η έκδοση, 1978), επανέρχονται συνειδητά στον παραδοσιακό τρόπο αφήγησης. Στο έργο του ο Βαλτινός συνομιλεί με την Ιστορία,

ενδιαφέρεται για τις επιμέρους αφηγήσεις αυτοπτών μαρτύρων και δε σχολιάζει, ούτε κατευθύνει τον αναγνώστη. Στο «Συναξάρι Αντρέα Κορδοπάτη, Βιβλίο Δεύτερο: Βαλκανικοί -'22» (2000), που αναφέρεται στους Βαλκανικούς πολέμους και τα Μικρασιατικά, ο Βαλτινός χρησιμοποιεί πολλούς αφηγητές και τις μαρτυρίες τους.

Ιδιότυπη περίπτωση αποτελεί η **Λιλή Ζωγράφου (1922-1998)** που έγινε γνωστή από τη μελέτη της για τον Νίκο Καζαντζάκη (Νίκος Καζαντζάκης, ένας τραγικός, 1959), αλλά και από τα μυθιστορήματά της πολλά από τα οποία προκάλεσαν θόρυβο (Η Συβαρίτισσα, 1987 κ.ά.).

Αντώνης Σαμαράκης

Ο Αντώνης Σαμαράκης (1919-2003) οφείλει την επιτυχία του στην παγκοσμιότητα των ηρώων του. Τα πρόσωπα των μυθιστορημάτων του Σαμαράκη αντιπροσωπεύουν τον σύγχρονο άνθρωπο που συνθλίβεται από τους μηχανισμούς του κράτους και την αδιαφορία. Το έργο του περιλαμβάνει μερικές συλλογές διηγημάτων (Ζητείται ελπίς, 1954, Αρνούμαι, 1961, Το διαβατήριο, 1973) και ένα μυθιστόρημα, Το λάθος (1965). Το τελευταίο εξελίσσεται σε μια φανταστική χώρα, που όμως έχει πολλές ομοιότητες με την Ελλάδα της εποχής, όπου ο φόβος του κομμουνιστικού κινδύνου ευνοεί την κατασκοπεία και η δολοφονία του βουλευτή της Αριστεράς Γρηγόρη Λαμπράκη (1963) προαναγγέλλει ένα επικείμενο πραξικόπημα. Την

ίδια στιγμή η λογοτεχνία στην Ευρώπη επηρεάζεται από τον κινηματογράφο, που γίνεται από πολλούς αντικείμενο μίμησης. Οι συγγραφείς προσπαθούν να γράφουν στη γλώσσα των απλών ανθρώπων στην απλούστερη μορφή της. Την τεχνική αυτή ακολούθησε και ο Σαμαράκης στα έργα του, που έγιναν πολύ δημοφιλή, καθώς έχουν ελεύθερο και σκωπτικό ύφος (στερεότυπες εκφράσεις, επαναλήψεις, ξένες λέξεις). Η απλή υπόθεση αλλά και το απλό ύφος αντιπροσώπευε για τους αναγνώστες της εποχής μια καινοτομία που αγαπήθηκε.

Το Λάθος του Σαμαράκη γνώρισε νέα επιτυχία στα 1967, δυο χρόνια μετά την έκδοσή του, όταν το πραγματικό γεγονός της Δικτατορίας των Συνταγματαρχών έτυχε να συμπίπτει σε πολλές λεπτομέρειές

του με αυτό που ίσχυε στη φανταστική χώρα του μυθιστορήματος.

Τέλος ο Γιώργος Ιωάννου (1927-1985) από τη Θεσσαλονίκη, που μέσα από τα πεζογραφήματά του παρουσιάζει ένα άλλου τύπου «μυθιστόρημα», το οποίο αντλεί από βιωματικά στοιχεία και προσωπικές εμπειρίες.

Ένα βιβλίο-μαρτυρία για τον Εμφύλιο που μόλις είχε τελειώσει αποτελεί το έργο Πυραμίδα 67 του Ρένου Αποστολίδη (1924-2004). Ο συγγραφέας εξιστορεί τις εμπειρίες του από την περίοδο του Εμφυλίου, όταν ο ίδιος υπηρετούσε την στρατιωτική θητεία του. Και οι άλλοι όμως συγγραφείς που εμφανίστηκαν τη συγκεκριμένη δεκαετία εμπνέονται από τα πολιτικά γεγονότα της εποχής.

Για πρώτη φορά εμφανίστηκαν

70 / 158 - 159

στη δεκαετία του '50 οι συγγραφείς **Βασίλης Βασιλικός** (1933), με τη νουβέλα **Η διήγηση του Ιάσονα** (1953), **Σπύρος Πλασκοβίτης** (1917-2000) με τη συλλογή διηγημάτων **Η θύελλα και το φανάρι** (1955) (βλ. και παρακάτω), **Τηλέμαχος Αλαβέρας** (1926-2007) με τη συλλογή διηγημάτων **Τ' αγρίμια του άλλου δάσους** (1952) και **Νίκος Καχτίσης** (1926-1970) με το **Ποιοι οι φίλοι** (1959). Κατεξοχήν ιδιόρρυθμος συγγραφέας ο Καχτίσης συνδύασε τον εσωτερικό μονόλογο με τον παραδοσιακό ρεαλισμό. Την ίδια περίοδο σημειώνεται η πρώτη εμφάνιση του **Γιώργου Χειμωνά** (1938-2001) με το αφήγημα **Πεισίστρατος** (1960). Ο Χειμωνάς, νευροψυχίατρος, από την Καβάλα, που ορισμένοι κριτικοί τον εντάσσουν ανάμεσα στους ιδιοφυέστερους συγγραφείς μας, ξεφεύγει από

ΤΙΣ ΚΟΙΝΕΣ ΠΡΟΔΙΑΓΡΑΦΕΣ ΠΡΟΣΠΑΘΩΝΤΑΣ ΝΑ ΚΑΤΑΡΓΗΣΕΙ ΤΗΝ ΠΛΟΚΗ ΚΑΙ ΝΑ ΑΓΝΟΗΣΕΙ ΤΟΝ ΧΡΟΝΟ. Η ΠΡΟΘΕΣΗ ΤΟΥ ΑΥΤΗ ΕΙΝΑΙ ΦΑΝΕΡΗ ΚΑΙ ΣΤΑ ΕΠΟΜΕΝΑ ΕΡΓΑ ΤΟΥ: Η ΕΚΔΡΟΜΗ (1964), ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑ (1966), Ο ΓΙΑΤΡΟΣ ΙΝΕΟΤΗΣ (1971).

ΑΝΑΚΕΦΑΛΑΙΩΣΗ

✓ Στα μεταπολεμικά χρόνια στην Ελλάδα εμφανίζεται μεγάλη ποιητική παραγωγή. Οι ποιητές ζώντας μέσα στο κλίμα των πολιτικών γεγονότων γράφουν ποίηση με πολιτικό-κοινωνικό περιεχόμενο ή εκφράζουν με την ποίησή τους την υπαρξιακή αγωνία τους (Πρώτη Μεταπολεμική Γενιά). Σημαντικοί ποιητές της περιόδου ο Αναγνωστάκης, ο Πατρίκιος, ο Λειβαδίτης, ο Αλεξάνδρου κ.ά.

✓ Οι διαφοροποιήσεις της μεταπολεμικής λογοτεχνίας που επισημάναμε στην περιοχή της ποίησης είναι κατά πολύ εντονότερες στην πεζογραφία. Πραγματικά, στα είκοσι χρόνια που ακολούθησαν

τον Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο παρουσιάστηκαν έργα που αντικρίζουν τον κόσμο εντελώς διαφορετικά, έργα που εκφράζουν έναν κόσμο αλλαγμένο, που χαρακτηριστικά του είναι η αμφιβολία, η αστάθεια, η ανησυχία και η αγωνία.

- ✓ **Τη διαφοροποίηση, ωστόσο, αυτή δεν τη συνόδευε και κάποια μορφική ανανέωση. Οι τεχνικές καινοτομίες και οι πειραματισμοί που έγιναν στο ευρωπαϊκό μυθιστόρημα δεν καθόρισαν τη μεταπολεμική πεζογραφία στην Ελλάδα. Μόνο ανάμεσα στους συγγραφείς που εμφανίστηκαν μετά το 1960 παρατηρήθηκαν τάσεις για μια μορφική ανανέωση. Χαρακτηριστική περίπτωση ο Νίκος Καζαντζάκης, αλλά και η Διδώ**

Σωτηρίου, ο Στρατής Τσίρκας, ο Δημήτρης Χατζής, ο Αντώνης Σα- μαράκης κ.ά.

Ασκήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Να διαβάσετε το ποίημα του Μίλτου Σαχτούρη Στρατιώτης-Ποιητής και με τη βοήθεια του καθηγητή/τριας σας να συσχετίσετε το περιεχόμενό του με την απολογία του Τάσου Λειβαδίτη.

2. Να διαβάστε το μυθιστόρημα του Νίκου Καζαντζάκη Ο φτωχούλης του Θεού και να συντάξετε ένα κείμενο 300 περίπου λέξεων για τα συναισθήματα που σας δημιουργήθηκαν.

3. Να διαβάσετε το κείμενο του Αντώνη Σαμαράκη «Ο ξανθός ιππότης» (από τη συλλογή διηγημάτων του Ζητείται ελπίς) και να εντοπίσετε τα στοιχεία εκείνα που

θυμίζουν τη γλώσσα του κινηματογράφου, δημιουργούν αγωνία και συνεχείς ανατροπές.

Βιβλιογραφία

1. Αράγης, Γ. (1996). Προσεγγίσεις. Αθήνα: Πατάκης.
2. Αργυρίου, Αλ. (1979). Νεωτερικοί ποιητές του Μεσοπολέμου. Αθήνα: Σοκόλης.
3. Ευαγγέλου, Α. (χ.χ.). Η δεύτερη μεταπολεμική ποιητική γενιά. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.
4. Ζήρας, Α. (1979). Νεώτερη Ελληνική ποίηση 1965-1980. Αθήνα: Γραφή.
5. Κούρτοβικ, Δημ. (1995). Έλληνες μεταπολεμικοί συγγραφείς. Αθήνα: Πατάκης.

6. Λεοντάρης, Β. (1983). Η ποίηση της ήττας. Αθήνα: Έρασμος.
7. Μέντη, Δ. (1995). Μεταπολεμική πολιτική ποίηση, Ιδεολογία και ποιητική. Αθήνα: Κέδρος.
8. Μερακλής, Μ. Γ. (χ.χ.). Η σύγχρονη ελληνική λογοτεχνία (1945-1970). Ι. Ποίηση, ΙΙ. Πεζογραφία. Θεσσαλονίκη: Κωσταντινίδη.
9. Μηλιώνης, Χρ. (2003). Το διήγημα. Αθήνα: Σαββάλας.
10. Μπαλάσκας, Κ. (2004). Ξενάγηση στη Νεοελληνική Πεζογραφία. Αθήνα: Μεταίχμιο.

- 11. Παπαγεωργίου, Κ. (1989). Η γενιά του '70. Ιστορία-ποιητικές διαδρομές. Αθήνα: Κέδρος.**
- 12. Παπαγεωργίου, Κ. (2003). Μονόλογοι και χειραψίες. Αθήνα: Αλεξάνδρεια.**
- 13. Σπανδωνίδης, Π., (1955). Η νεώτερη ποίηση στην Ελλάδα. Δοκίμιο. Αθήνα: Ίκαρος.**
- 14. Στεργιόπουλος, Κ. (1977). Από το συμβολισμό στη Νέα Ποίηση. Αθήνα: Βάκων.**
- 15. Vitti, M. (1977). Η γενιά του τριάντα. Ιδεολογία και μορφή. Αθήνα: Ερμής.**

16. Vitti, M. (2003). Ιστορία της Νεο-ελληνικής Λογοτεχνίας. Μετάφραση Μ. Ζορμπά, θεώρηση του συγγραφέα, απόδοση Ε. Ι. Μοσχονά. Αναθεωρημένη έκδοση. Αθήνα: Οδυσσέας, 145-240.

ΕΝΟΤΗΤΑ ΕΝΑΤΗ

Η ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΜΕΧΡΙ ΤΟ ΤΕΛΟΣ ΤΟΥ 20οῦ ΑΙΩΝΑ

Η λογοτεχνική δεκαετία του 1960 (Δεύτερη Μεταπολεμική Γενιά)

Η περίοδος χαρακτηρίζεται από πολιτική αστάθεια και μεταβατικότητα. Τα ιστορικά γεγονότα συνεχίζουν να σημαδεύουν τη λογοτεχνία. Η σκιά της Πρώτης Μεταπολεμικής Γενιάς είναι ακόμη έντονη. Παράλληλα όμως οι λογοτέχνες διαφοροποιούνται μέσα από την αμφισβήτηση. Ανάμεσά τους ξεχωρίζουν η Κική Δημουλά, ο Ντίνος Χριστιανόπουλος, ο Μένης Κουμανταρέας κ.ά.

A. Η ποίηση

Στη σκιά του παρελθόντος. Αμφισβήτηση και διαμαρτυρία

Γύρω στα 1960 εμφανίζεται μια νέα γενιά ποιητών που συνεχίζουν σε μικρότερη κλίμακα την παράδοση των πρώτων μεταπολεμικών ποιητών, αλλά παράλληλα διαφοροποιούνται από την προηγούμενη γενιά προχωρώντας προς την κατεύθυνση της αμφισβήτησης και της διαμαρτυρίας. Η γενιά αυτή αναπτύσσεται μέσα σε έναν χώρο όπου διακρίνονται ακόμη τα ίχνη της Γενιάς του Τριάντα (που εξακολουθεί να κάνει αισθητή την παρουσία της), ενώ παράλληλα η Πρώτη Μεταπολεμική Γενιά στη διάρκεια αυτής της δεκαετίας βρίσκεται στη δημιουργικότερη και παραγωγικότερη στιγμή της.

Πρόκειται για μια μεταβατική περίοδο που οδηγεί στη νέα ποιητική γενιά του 1970, η οποία θα φέρει μια νέα ποιητική καρποφορία. Οι ποιητές της μεταβατικής αυτής περιόδου γεννήθηκαν όλοι ανάμεσα στο 1929 και το 1940 και αυτό είναι, σύμφωνα με τους μελετητές, το ασφαλέστερο κριτήριο για τη χάραξη των ορίων αυτής της γενιάς. Πρόκειται επομένως για ποιητές που γύρω στα 1940 διανύουν την τρυφερή παιδική ηλικία τους, πράγμα που σημαίνει ότι ο Αλβανικός πόλεμος, η Κατοχή και η Αντίσταση είναι κυρίως τα τραυματικά γεγονότα που σημαδεύουν τη μνήμη τους.

Χαρακτηριστικά της ποιητικής γενιάς του '60

1. Οι ποιητές της γενιάς του '60 εμφανίζονται ως «ηττημένοι» χωρίς, ωστόσο, να έχουν δώσει κάποια μάχη (ένοπλη ή ιδεολογική). Αισθάνονται να τους βαραίνει η αποπνικτική ατμόσφαιρα ενός εφιάλτη, καθώς έχουν βιώσει παθητικά τις τραυματικές μνήμες μιας παραγμένης εποχής.

2. Ζουν σε μια πραγματικότητα που δεν μπορεί να προσφέρει τίποτα στην αγωνιστική τους διάθεση, με αποτέλεσμα να ωθούνται στην εσωστρέφεια, την ενδοσκόπηση και την εξομολόγηση.

3. Τα ποιήματά τους εκφράζουν φόβο, απόγνωση, αίσθηση αποτυχίας και ήττας. Οι μελετητές παρατήρησαν ότι η Δεύτερη Μεταπολεμική Γενιά παρουσιάζει αντιστοιχίες με

τους ποιητές της δεκαετίας του '20 (οι οποίοι σηματοδοτούνται από τη Μικρασιατική Καταστροφή αποτέλεσαν μια «χαμένη γενιά»). Γι' αυτό και στα ποιήματα της περιόδου εμφανίζεται έντονη η επίδραση της ποίησης του Καρυωτάκη.

4. Ο φόβος, η αποξένωση και η στέρηση έγιναν οι αιτίες της διαμαρτυρίας των ποιητών απέναντι στη διαρκώς μεταβαλλόμενη πραγματικότητα. Θέματά τους, ωστόσο, παραμένουν τα αιώνια θέματα της ποίησης: ο έρωτας, ο θάνατος, η ανθρώπινη κοινωνία.

Εκπρόσωποι

Οι νέοι ποιητές αισθάνονται πικραμένοι και προδομένοι και αυτό εκφράζεται στην ποίησή τους. Ο Ντίνος Χριστιανόπουλος (Θεσσαλονίκη, 1931), φιλόλογος και

υπεύθυνος του περιοδικού Διαγώνιος (που ιδρύθηκε το 1958 και υπήρξε φυτώριο για πολλούς ποιητές και πεζογράφους της εποχής), έγραψε ποίηση έντονα εξομολογητική, η οποία όμως δεν αποφεύγει να ασκεί κοινωνική κριτική.

Φωτογραφία παρέας ποιητών της γενιάς (άνοιξη 2001, στο σπίτι του Γεράσιμου Λυκιαρδόπουλου) (Ανθολογία Σοκόλη)

Ο Βύρων Λεοντάρης (1932, Νιγρίτα Σερρών), ο οποίος το 1997 τιμήθηκε με το Κρατικό βραβείο ποίησης για το έργο του Εν γη αλμυρά, εκφράζει στους στίχους του την απογοήτευσή του. Μιλώντας για το έργο του ο ποιητής και κριτικός Κώστας Παπαγεωργίου σημειώνει: «Η ήττα του χθες είναι ήττα του σήμερα αλλά και του αύριο». Σύζυγος του Λεοντάρη είναι η ποιήτρια Ζέφη Δαράκη, που δημιουργεί μια ονειρική ποίηση εκφράζοντας το «ποιητικό της όνειρο» σε εσωτερικό μονόλογο.

Στις ευχάριστες αναμνήσεις της παιδικότητας στηρίζεται η ποίηση του Μακεδόνα ποιητή Μάρκου Μέσκου (1935). Σε αυτές αντισταθμίζεται η απαισιόδοξη πραγματικότητα. Στο έργο του Μέσκου, όπως και σε αυτό του Πρόδρομου Μάρκογλου (Καβάλα, 1935) είναι έκδηλες οι

ιστορικές και κοινωνικές αναφορές. Η ποίηση του Μάρκογλου έχει κοινωνικό προσανατολισμό, τόνο αποσπασματικό και είναι έντονα αντιλυρική, ασκώντας αυστηρή κριτική απέναντι στον κόσμο που τον περιβάλλει. Στη μνήμη στηρίζεται και η ποίηση του Ανέστη Ευαγγέλου (Θεσσαλονίκη 1937-1994), ο οποίος αισθάνεται αποξενωμένος και εξόριστος μέσα στο ίδιο το περιβάλλον του. Από την πρώτη του ήδη συλλογή (Περιγραφή εξώσεως, 1960) ο Ευαγγέλου δίνει το στίγμα της ποίησής του: αίσθηση στέρησης και αδυναμία συμφιλίωσης με τη σκληρή πραγματικότητα.

Ο Σπύρος Τσακνιάς με τον Σπύρο Πλασκοβίτη (κέντρο) προσκεκλημένοι σε ραδιοφωνική εκπομπή του Κώστα Παπαγεωργίου και του Γιάννη Κοντού (όρθιος). Αθήνα 1983 (Ανθολογία Σοκόλη)

Το ποιητικό έργο του Τάσου Κόρφη (1929-1994), ποιητή, πεζογράφου, δοκιμιογράφου και μεταφραστή, διαπνέεται από συγκρατημένη μελαγχολία, ενώ η ποίηση του Τόλη Νικηφόρου (Θεσσαλονίκη, 1938), έχει τόνο ελεγειακό. Την οδύνη από τις αλλεπάλληλες διαψεύσεις εκφράζει και η ποίηση της Μαρίας Κέντρου-Αγαθοπούλου (Θεσσαλονίκη, 1930), που ενώ ξεκίνησε αναζητώντας «εμπειρίες έξω από τα ανθρώπινα μέτρα», αρκέστηκε τελικά στην ποιητική αποτύπωση καθημερινών εμπειριών με τρόπο τρυφερό τόσο στην ποίηση, όσο και στην πεζογραφία της (βλ. παρακάτω).

Σε διαφορετικό κλίμα κινείται ο Μάνος Ελευθερίου (Ερμούπολη Σύρου, 1938), γνωστός κυρίως από τα τραγούδια του (έγραψε 350 περίπου τραγούδια και συνεργάστηκε με

όλους σχεδόν τους Έλληνες συνθέτες). Ο ποιητής ασχολήθηκε επιτυχώς με την αυτοβιογραφική αφήγηση (βλ. πεζογραφία).

Ανάμεσα στους ποιητές της δεκαετίας του '60 αναμφίβολα ξεχώρισε η ευρηματική ποίηση της **Κικής Δημουλά** (1931). Η ποιήτρια, ευαίσθητη στα ερεθίσματα της καθημερινότητας, μπορεί με τη γλωσσική άνεση που τη διακρίνει να μετατρέπει σε εικόνες τον χρόνο της μνήμης χρησιμοποιώντας νεολογισμούς και αντιπαραθέτοντας το συναίσθημα στη λογική. Από τις πρώτες της συλλογές ('Ερεβος, 1956, Ερήμην, 1958, Επί τα ίχνη, 1963), μέχρι την ώριμη ποίησή της (Το λίγο του κόσμου, 1971, Χαίρε ποτέ, 1988 κλπ.) η ποιήτρια συνομιλεί με τη φθορά, τη ματαιότητα, το κενό, ενώ από τα ωραιότερα ποιήματά της είναι αυτά που συνθέτει με αφορμή

φωτογραφίες. Οι φωτογραφίες στην ποίησή της, όπως γράφει ο κριτικός Κώστας Παπαγεωργίου, συχνά αποκτούν την ιδιότητα ενός κειμένου, γίνονται «αναγνώσιμες» συνδέοντας το παρόν με το παρελθόν.

**Φωτογραφία της Κικής Δημουλά,
2001, Ανθολογία Σοκόλη**

Ο ποιητής και δημοσιογράφος Σπύρος Τσακνιάς (1929-2000) διακρίνεται κυρίως για τη διαύγεια του ποιητικού λόγου του. Σύζυγός του η **Αμαλία Τσακνιά (1932-1984)**, η οποία στην ποίησή της κινητοποιεί κυρίως τη διαδικασία της μνήμης χωρίς να μεμψιμοιρεί ή να έχει ψευδαισθήσεις. Η ποιήτρια χαρακτηρίζεται, όπως σημειώνει ο Κώστας Παπαγεωργίου, από «νηφάλιο πάθος, εγκράτεια συναισθημάτων και αβρότητα εκφραστικών τρόπων».

Ιδιότυπη εμφανίζεται και η ποίηση της **Νανάς Ησαΐα (1934-2003)**, της οποίας η ποίηση εκφράζει την υπαρξιακή της αγωνία. Την αγωνία της γραφής που αποτυπώνεται από τη σύλληψη της ιδέας μέχρι την πραγματοποίησή της συναντάμε στην ποίηση του **Νίκου Φωκά (1927)**, μεταφραστή του έργου του

Μπωντλαίρ, ο οποίος επηρεάζει βαθιά την ποίησή του. Τέλος η ποίηση του Κώστα Στεργιόπουλου (1926), πανεπιστημιακού καθηγητή, ποιητή και κριτικού της λογοτεχνίας, είναι ουσιαστικά λυρική με έντονα τα στοιχεία του συμβολισμού.

Τη στρατευμένη ποίηση υπηρέτησε ο Γιάννης Νεγρεπόντης και ο Θωμάς Γκόρπας, ενώ ο Λουκάς Κούσουλας (1927), φιλόλογος, δίνει μια χαμηλόφωνη ποίηση, στοχαστική που, όπως γράφει ο κριτικός Αλέξης Ζήρας, ξεκίνησε από τον λυρισμό του Γιώργου Σεφέρη και είχε εμφανείς σταθμούς τον διάλογο με τον Καρυωτάκη, τον Καβάφη και τους αρχαίους δραματουργούς. Στους νεότερους συγκαταλέγονται ο Μάριος Μαρκίδης (1940-2002), ο οποίος στην ποίησή του συνδυάζει έντεχνα τη λογική με το συναίσθημα,

ο Τάσος Δενέγρης και ο Βασίλης Καραβίτης με την αμεσότητα και την παρατηρητικότητα τους και τέλος ο Γιώργης Μανουσάκης (1933-2008), φιλόλογος, που έδωσε ποίηση «εσωτερική», «κλειστή», σε οικείο, φιλικό και εξομολογητικό τόνο. Ο μικρός αυτός κατάλογος θα κλείσει με τον Κύπριο ποιητή Κυριάκο Χαραλαμπίδη (1940), του οποίου το έργο απηχεί το τραγικό γεγονός της εισβολής στην Κύπρο και τον απόηχο των συνεπειών του.

B. Η πεζογραφία

Γενικά, το μυθιστόρημα της μεταπολεμικής περιόδου στην Ελλάδα δεν αποβλέπει τόσο στην ανάδειξη της ατομικότητας των προσώπων όσο στην εξωτερική περιγραφή ιστορικών καταστάσεων και κοινωνικών σχέσεων.

Στην περίοδο της δικτατορίας (1967-1974) στην Ελλάδα οι συγγραφικές φωνές της πρωτοπορίας θα σιγήσουν προσωρινά. Το 1967 και η δικτατορία των συνταγματαρχών θα σηματοδοτήσουν για το μυθιστόρημα το τέλος της μεταπολεμικής περιόδου. Αργότερα, στη «σύγχρονη περίοδο» του ελληνικού μυθιστορήματος, σημαντικοί δημιουργοί θα ασχοληθούν για πρώτη φορά σε έκταση και βάθος με το πρόβλημα της ανελευθερίας και της καταπίεσης σε έργα που θα δουν το φως κυρίως μετά τη μεταπολίτευση (1974). Τα έργα αυτά προτιμούν να καταγγέλλουν μέσα από την παρωδία, την αλληγορία και τη σκοτεινότητα. Η ελληνική πεζογραφία θα περάσει στον χώρο του μοντερνισμού.

Μέσα στις μεταπολεμικές περιπτώσεις αρκετοί από τους συγγραφείς

της Δεύτερης Μεταπολεμικής Γενιάς επηρεάστηκαν από τις ιδεολογικές και λογοτεχνικές ζυμώσεις και τα καλλιτεχνικά κινήματα της Ευρώπης. Έτσι, εκτός από τη ρωσική, την αγγλική, τη γαλλική και τη σκανδιναβική λογοτεχνία, που ήταν ήδη γνωστές και παλαιότερα, τώρα γίνονται γνωστοί και επηρεάζουν Αμερικανοί συγγραφείς, όπως ο Φόκνερ, ο Χεμινγκουέι και ο Τζων Ερνστ Στάινμπεκ, ευρύτερα γνωστός από το μυθιστόρημά του Τα σταφύλια της οργής (1940), όπου περιγράφεται η εκμετάλλευση που υφίστανται οι μετανάστες ακτήμονες αγρότες από το ανελέητο σύστημα της αγροτικής οικονομίας. Ακόμα στη δεκαετία του '60 μεγάλη επίδραση άσκησε στην Ευρώπη το έργο του Τσεχοεβραίου συγγραφέα Φραντς Κάφκα (1883-1924) και ιδιαίτερα

τα μυθιστορήματά του (Η Δίκη, 1925, Ο Πύργος, 1926), που εκδόθηκαν μετά τον θάνατό του και στα οποία εκφράζεται η αγωνία και η αλλοτρίωση του ανθρώπου του 20ού αιώνα.

Από το ρεαλισμό στη φαντασία: οι καινούριες λογοτεχνικές μορφές

Στις αρχές της δεκαετίας του '60 εμφανίζονται με βιβλία τους οι περισσότεροι συγγραφείς, που δεν είναι οι πρωταγωνιστές των ιστορικών γεγονότων, αλλά εκείνοι που υφίστανται τις συνέπειές τους χωρίς να είναι υπεύθυνοι γι' αυτά.

Στη δεκαετία του '60 η μεταπολεμική περίοδος έχει ουσιαστικά κλείσει. Οι αναμνήσεις του πολέμου είναι πια μακριά, η στάση απέναντι στο παρελθόν αλλάζει και λίγο πριν

την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών (21-4-1967) η λογοτεχνία γνωρίζει πραγματική άνθηση.

Σπύρος Πλασκοβίτης

Το έργο του Σπύρου Πλασκοβίτη (1917-2000) Το φράγμα (1961) είναι ένα αλληγορικό μυθιστόρημα που εγκαινιάζει μια νέα θεματική. Κεντρικός ήρωας εδώ είναι ένας μηχανικός που έχει καθήκον να παρακολουθεί και να διευθύνει τις συνεχείς επισκευές ενός γιγάντιου φράγματος, από το οποίο εξαρτάται η ζωή μιας μεγαλούπολης. Στο βιβλίο έντονο είναι το στοιχείο του φανταστικού αλλά και ο συμβολισμός. Το φράγμα, που τελικά πρέπει να γκρεμιστεί, υποδηλώνει το κεφαλαιοκρατικό σύστημα, που απειλεί τον άνθρωπο. Με σημερινούς όρους, το

μυθιστόρημα αυτό διαβάζεται και σαν «οικολογικό» μυθιστόρημα, αφού ο θεματικός πυρήνας του είναι η προσπάθεια του ανθρώπου να επιβάλει τη θέλησή του στη φύση.

Βασίλης Βασιλικός

Η εκδίκηση της φύσης είναι το κεντρικό θέμα στην τριλογία του Βασίλη Βασιλικού (γενν. 1934) με τίτλο Το φύλλο, το πηγάδι, τ' αγγέλιασμα (1961), που θα εγκαινιάσει την παραγωγική πορεία του συγγραφέα. Ο συγγραφέας χρησιμοποιεί νεοτερικές τεχνικές γραφής, παρωδώντας τον ηθογραφικό ρεαλισμό και μεταφέροντας στον αναγνώστη τον φόβο της ολοκληρωτικής καταστροφής που απειλεί τον άνθρωπο. Ο Βασίλης Βασιλικός θα μυθιστοριοποιήσει στο μυθιστόρημά του Το Z

την υπόθεση της δολοφονίας του Γρηγόρη Λαμπράκη (που θα γυριστεί σε ταινία από τον σκηνοθέτη Κώστα Γαβρά).

Βρισκόμαστε στην εποχή που το πνεύμα της μεταπολεμικής λογοτεχνίας απηχεί το δίδαγμα του εξεγερμένου ανθρώπου ενάντια στον παραλογισμό του κόσμου. Τότε ακριβώς ο Άρης Αλεξάνδρου (1922-1978) θα εμπνευστεί από τον καταναγκασμό της εξουσίας και θα αρχίσει να γράφει το περίφημο μυθιστόρημα Το κιβώτιο, που στη δεκαετία του '70 θα εκφράσει την οδυνηρή απορία του ανθρώπου μπροστά στον αυθαίρετο μηχανισμό της βίας.

Το 1961 ο Χριστόφορος Μηλιώνης (1932) εκδίδει τη συλλογή διηγημάτων Παραφωνία ισορροπώντας τη νεοτεριστική του γραφή με έναν ρεαλιστικό λόγο. Ο Μένης

Κουμανταρέας (1933) με τη συλλογή διηγημάτων του Τα μηχανάκια (1962), με θέμα τα ψυχικά αδιέξοδα των ηρώων του, αποδεικνύει πως διαθέτει μεγάλη αφηγηματική ικανότητα και με τον τρόπο αυτό η νεοτερριστική γραφή του δε δίνει την εντύπωση πως παραβιάζει τα όρια του ρεαλισμού.

Η λειτουργία της μνήμης θα παίξει σημαντικό ρόλο και σε συγγραφείς όπως ο Μάριος Χάκκας (1931-1972) που παρουσιάστηκε με μια ποιητική συλλογή (Όμορφο καλοκαίρι, 1965). Συνέχισε όμως με πεζογραφία, κυρίως με μικρά διηγήματα, όπου είναι έντονος ο βιωματικός χαρακτήρας και η εξομολογητική διάθεση (Ο τυφεκιοφόρος του εχθρού, 1966). Η αρρώστια του και η επίγνωση του επικείμενου τέλους της ζωής του επέδρασε ιδιαίτερα στη

μορφή των διηγημάτων του.

Η συγγραφική παραγωγή της δεκαετίας αυτής σταμάτησε απότομα με την επιβολή της δικτατορίας των συνταγματαρχών τον Απρίλιο του 1967.

Η γενιά της αμφισβήτησης

Το χρονικό πλαίσιο της γενιάς του '70 αποτελεί η περίοδος της δικτατορίας (1967-1974). Οι παγκόσμιες ανακατατάξεις επηρεάζουν την ποίηση που χαρακτηριστικά της είναι πλέον η αμφισβήτηση και η αντίδραση στον καταναλωτισμό και την τεχνοκρατία.

Ποιητές της γενιάς του '70

Στη δεκαετία του 1970-1980 έκανε την εμφάνισή του ένας μεγάλος αριθμός λογοτεχνών, από τους

οποίους μερικοί έχουν διαμορφώσει στις μέρες μας τη φυσιογνωμία τους. Η κριτική έχει δεχτεί κοινά χαρακτηριστικά των λογοτεχνών αυτής της γενιάς με σημαντικότερα την αμφισβήτηση, την ειρωνεία και την κριτική που ασκούν ενάντια σε καταστάσεις που βιώνουν. Η αμφισβήτησή τους μπορεί να έχει έναν συγκεκριμένο πολιτικό στόχο, όπως για παράδειγμα τη δικτατορία, αλλά μπορεί να στραφεί και σε άλλες μορφές διαμαρτυρίας, όπως ενάντια στις κοινωνικές συμβάσεις. Σε αρκετές περιπτώσεις οι κριτικοί αναγνωρίζουν στη γενιά του '70 φαινόμενα που παρατηρούνται αντίστοιχα στην Ευρώπη και την Αμερική. Οι ποιητές, έχοντας προσλάβει τα μηνύματα του γαλλικού Μάη (1968), επιτίθενται ενάντια σε κάθε κοινωνικό κομφορμισμό. Οι

**εκτιμήσεις, ωστόσο, αυτές δεν μπο-
ρεί να είναι απόλυτες, αφού κάθε
λογοτέχνης, ανάλογα με τις συνθή-
κες που βιώνει και από τις οποίες
επηρεάζεται, προσκομίζει στην
τέχνη κάτι διαφορετικό και εντελώς
προσωπικό.**

**Οι ποιητές της γενιάς αυτής εμφα-
νίστηκαν στην ελληνική λογοτεχνία
από το 1965, αλλά έκαναν ευδιάκρι-
τη την παρουσία τους λίγο αργότε-
ρα, στις αρχές του '70. Μεγαλωμένοι
σε μια περίοδο κατά την οποία η ελ-
ληνική κοινωνία παρουσιάζει σημα-
ντική οικονομική άνοδο και γίνεται
όλο και περισσότερο καταναλωτική,
οι ποιητές της δεκαετίας αυτής, οι
οποίοι έχουν την οδυνηρή εμπειρία
της επταετούς δικτατορίας, φαίνο-
νται να διατηρούν την ίδια νοοτρο-
πία με τους προγενέστερους και το
ίδιο πνεύμα της επαναστατικότητας,**

107 / 169 - 170

της αμφισβήτησης και της έλλειψης εμπιστοσύνης. Οι ποιητές αντιμετωπίζουν τη σύγχρονη μοναξιά μέσα στην αστική καθημερινότητα και αναζητούν τη συντροφικότητα. Το έργο των περισσότερων χαρακτηρίζεται από στοχασμό και ήπια μελαγχολία. Πολλοί από τους ποιητές εμπλουτίζουν τη γλώσσα τους με θησαυρίσματα από παλαιότερους γλωσσικούς τύπους ανάλογα με την παιδεία τους.

Επιλέγοντας τους πιο αντιπροσωπευτικούς, αναφερόμαστε στο έργο της **Κατερίνας Αγγελάκη-Ρουκ (1939)**, το οποίο αποτελεί, σύμφωνα με την άποψη των κριτικών, μια «εσωτερική αυτοβιογραφία», σε αυτό του **Γιάννη Κοντού (1943)**, του **Μιχάλη Γκανά (1944)**, της **Τζένης Μαστοράκη (1949)**, του **Νάσου Βαγενά (1945)**, του **Κώστα**

Παπαγεωργίου (1945) και της Δήμητρας Χριστοδούλου (1953), η οποία εμφανίστηκε μέσα στην περίοδο της δικτατορίας.

Η ποιητική παραγωγή του Μιχάλη Γκανά από τη Θεσπρωτία σημαδεύεται από μνήμες και αναμνήσεις. Η Ελλάδα των καφενείων, των γηπέδων και της εγκαταλελειμμένης επαρχίας συναντιούνται στην ποίησή του που χαρακτηρίζεται από μελαγχολία και πόνο για όσα αγαπά αλλά βλέπει να εξαφανίζονται. Από τις πιο γνωστές του συλλογές Ο Ακάθιστος δείπνος (1978), Η μητριά πατρίδα (1981) και Τα γυάλινα Γιάνινα (1999).

Από τη ρεαλιστική-περιγραφική θεώρηση της ανθρώπινης δράσης στη διερεύνηση του ανθρώπινου ψυχισμού

Στη δεκαετία αυτή (και περισσότερο στην επόμενη, τη δεκαετία του '80) η πεζογραφία γνωρίζει μια αναπάντεχη ανάπτυξη. Οι πεζογράφοι παρουσιάστηκαν με κάποια καθυστέρηση σε σχέση με τους συνομηλίκους τους ποιητές, αν και ορισμένοι ήταν ήδη γνωστοί πριν από τη μεταπολίτευση του '74, όπως ο **Φίλιππος Δρακονταειδής (1940)**, ο οποίος είχε εμφανιστεί με διηγήματα, ενώ τώρα εμφανίζεται με μυθιστόρημα (*Σχόλια σχετικά με την περίπτωση*, 1978). Το 1974 εμφανίστηκαν σημαντικότεροι πεζογράφοι, όπως ο **Δημήτρης Νόλλας (1941)** με τη *Νεράιδα της Αθήνας* και την *Πολυξένη* (1974), ο **Γιώργης Γιατρομανωλάκης**

(1940) με το **Λειμωνάριο** (1974) και η **Μάρω Δούκα** (1947) με το μυθιστόρημά της **Η αρχαία σκουριά** (1979). Ακολούθησαν ο **Αντώνης Σουρούνης** (1942) με το μυθιστόρημα **Οι συμπαίχτες** (1977), που αναφέρεται στη ζωή των Ελλήνων μεταναστών στη Γερμανία, η **Μαργαρίτα Καραπάνου** (1946-2008) με το μυθιστόρημά της **Η Κασσάνδρα και ο λύκος** (1976), ο **Ηλίας Χ. Παπαδημητρακόπουλος** (1930) με το **Οδοντόκρεμα με χλωροφύλλη** (1973), ο **Τόλης Καζαντζής** με το **Η κυρά-Λισάβετ** (1975), ενώ στην ίδια δεκαετία κυκλοφόρησαν **Το διπλό βιβλίο** (1976) του **Δημήτρη Χατζή** (βλ. παραπάνω) και **Το κιβώτιο του Άρη Αλεξάνδρου** (1974), που, όπως είδαμε είναι το μοναδικό του μυθιστόρημα.

Τα βιβλία του **Δημήτρη Νόλλα**, που έμεινε για ένα διάστημα πιστός

στο σύντομο αφήγημα, ξεχωρίζουν για το επίκαιρο θεματικό υλικό τους αντλημένο κυρίως από το τοπίο των σημερινών αστικών κέντρων και για την ιδιαίτερη αντίληψη του κόσμου που εκφράζεται με μια γραφή σαφώς επηρεασμένη από τη γλώσσα του κινηματογράφου. Χαρακτηριστικούς κοινωνικοπολιτικούς προβληματισμούς εκφράζει στο έργο της η **Μάρω Δούκα** που χρησιμοποιεί κυρίως νεοτερική τεχνική (εσωτερικούς μονολόγους, αλλαγές οπτικής γωνίας κλπ.) και πλούσια επεξεργασμένη γλώσσα (Αρχαία σκουριά, 1979, Η πλωτή πόλη, 1983, Οι λεύκες ασάλευτες, 1989 κλπ.). Η **Μαργαρίτα Καραπάνου**, κόρη της συγγραφέως Μαργαρίτας Λυμπεράκη, έλκεται ιδιαίτερα από το θέμα του διχασμού της προσωπικότητας και από τη συμπόρευση

πραγματικότητας και φαντασίας (Η Κασσάνδρα και ο λύκος, 1975, Ο υπνοβάτης, 1985 κλπ.). Ο Αντώνης Σουρούνης με αφηγηματική άνεση και πηγαίο χιούμορ θα ασχοληθεί στη συνέχεια στο έργο του με τους ανθρώπους του κοινωνικού περιθωρίου, ενώ ο Γιώργης Γιατρομανωλάκης στο εκτεταμένο μυθιστορηματικό έργο του θα διερευνήσει τη σχέση ανάμεσα στη συνείδηση και στους θεσμούς, όπως διαμορφώνονται στην ελληνική κοινωνία.

Σημαντική επίσης είναι η παρουσία του Κοσμά Χαρπαντίδη (1959), από το Κάτω Νευροκόπι Δράμας, του οποίου οι αφηγήσεις στηρίζονται στον μύθο και την Ιστορία. Γνωστές συλλογές διηγημάτων του Μανία πόλεως (1993), Οι εξοχές των νερών (1995), Το έκτο δάκτυλο και άλλες. Από τη Μακεδονία κατάγεται

ο Νίκος Βασιλειάδης (1945) που καθιερώθηκε αμέσως από το πρώτο του μυθιστόρημα (**Αγάθος**) ως από τις πιο αξιόλογες πένες της περιφέρειας. Ακολούθησαν το **Άγημα τιμών** και **Ο Συμβολαιογράφος (1995)**. Απόφοιτος της Σχολής Καλών Τεχνών είναι ο **Νίκος Χουλιαράς (1940)**, από τα Γιάννενα, ο οποίος ασχολήθηκε με τη μουσική και διασκεύασε δημοτικά τραγούδια, πολλά από τα οποία τραγούδησε ο ίδιος. Το μυθιστόρημά του **Ο Λούσι-ας (1979)** μεταφέρθηκε στην τηλεόραση. Ο **Λευτέρης Ξανθόπουλος (1945)**, από την Αθήνα, σπούδασε νομικά και κινηματογράφο και διακρίθηκε για τα ντοκιμαντέρ του καθώς και για την τριλογία του σχετικά με τη μετανάστευση (**Η Ελληνική Κοινότητα Χαϊδελβέργης (1976)**), **Ο Γιώργος από τα Σωτηριάνικα**

(1978) και Η Αθήνα σήμερα (1982). Ο Παντελής Καλιότσος (1925) στο μυθιστόρημά του Το συμπόσιο (1985) παρωδεί τον διάλογο του Πλάτωνα. Ο Γιάννης Μαγκλής (1909-2006), διηγηματογράφος κυρίως, έδωσε ένα εκτενέστατο, πάνω από είκοσι πέντε τόμους, πεζογραφικό έργο.

Στη δεκαετία του '80 μεγάλη εντύπωση προκάλεσε το μυθιστόρημα της Άλκης Ζέη (γενν. 1925) Η αρραβωνιαστικιά του Αχιλλέα (1987), που αναφέρεται στη ζωή των Ελλήνων πολιτικών προσφύγων στη Σοβιετική Ένωση. Η Ζέη έγραψε έξι μυθιστορήματα για παιδιά, ιστορίες, θεατρικά και έχει μεταφράσει θεατρικά έργα. Τα έργα της είναι τα περισσότερα ιστορικά μυθιστορήματα με αναφορά σε σύγχρονα γεγονότα, όπως η δικτατορία του Μεταξά (Το καπλάνι της βιτρίνας, 1963),

η Κατοχή (Ο μεγάλος περίπατος του Πέτρου, 1971), η εφτάχρονη δικτατορία (Κοντά στις ράγες). Τα έργα της χαρακτηρίζονται από ρεαλισμό, κοινωνικό προβληματισμό για σύγχρονα θέματα και από σεβασμό στην ιστορική αλήθεια. Ένα από τα κύρια υφολογικά της χαρακτηριστικά είναι το χιούμορ που εμπυριέχει και στοιχεία κριτικής.

Παρόμοια ρεαλιστική γραφή συναντούμε και στα μυθιστορήματα της Ζωρζ Σαρή (1925-2012), που την τελευταία 25ετία γράφει κυρίως για παιδιά. Από τα γνωστά της μυθιστορήματα είναι η Νινέτ (1993), όπου ο έφηβος αναγνώστης παράλληλα με την ψυχολογική εξέλιξη και ωρίμαση της ηρωίδας προβληματίζεται για θέματα όπως η κρίση ταυτότητας, η διάσταση με το οικογενειακό περιβάλλον, τα προβλήματα της εφηβείας.

Μερικά από τα μυθιστορήματά της για νέους είναι Ο θησαυρός της Βαγίας, Το γαϊτανάκι, Τα χέγια, Κρίμα κι άδικο κ.ά.

Τότε εμφανίστηκε και ο **Αλέξης Πανσέληνος** με το μυθιστόρημά του **Η μεγάλη πομπή (1985)**, όπου μέσα από την ιστορία ενός λαϊκού νέου εξιστορεί ρεαλιστικά τις αδυσώπητες συνθήκες της ελληνικής κοινωνίας της εποχής, ενώ η **Ρέα Γαλανάκη (1947)** έγινε ευρύτερα γνωστή με το μυθιστόρημα **Ο βίος του Ισμαήλ Φερίκ πασά (1989)**, εμπνευσμένο από την πραγματική ιστορία ενός Κρητικού που αιχμαλωτίστηκε από τους Αιγύπτιους, εξισλαμίστηκε και στάλθηκε στην Κρήτη για να καταπνίξει την εξέργερση των ομογενών του εναντίον του Σουλτάνου. Αλλά και στα επόμενα βιβλία της (Θα υπογράψω Λουί, 1993, Ελένη ή ο

Κανέννας, 1998) η συγγραφέας στηρίζει τις ιστορίες της σε πρόσωπα που ανασύρονται από το παρελθόν. Παρόμοια εργάστηκε αργότερα και ο Διαμαντής Αξιώτης από την Καβάλα στην μυθιστορηματική του βιογραφία Το ελάχιστον της ζωής του (1999).

Σημαντική παρουσία στην πεζογραφία της εποχής ήταν αυτή της Ευγενίας Φακίνου (1945) με τα μυθιστορήματά της Η Αστραδενή (1982) και Το έβδομο ρούχο (1983), της Ζυράννας Ζατέλη (1951) με τη συλλογή διηγημάτων Περσινή αρραβωνιαστικιά (1984) και του Τάκη Θεοδωρόπουλου (1954), ο οποίος το 1985 εξέδωσε με τον Μάνο Χατζηδάκι το πολιτιστικό περιοδικό Το τέταρτο.

Τα ονόματα όμως των πεζογράφων της περιόδου, πολλοί από

τους οποίους συνεχίζουν και σήμερα να δημιουργούν, δεν τελειώνουν εδώ. Ενδεικτικά αναφέρουμε τους Βαγγέλη Ραπτόπουλο, Μάρω Βαμβουνάκη, Ανδρέα Μήτσου, Άρη Σφακιανάκη, Βασίλη Τσιαμπούση, Σωτήρη Δημητρίου, Σώτη Τριανταφύλλου, Δημήτρη Μίγγα, Νίκο Θέμελη, του οποίου τα έργα Αναζήτηση (1998), Ανατροπή (2000) αναφέρονται στην περίοδο λίγο πριν το 1900 με την άνοδο της αστικής τάξης στη χερσόνησο του Αίμου μέχρι τη Νότια Ρωσία. Τέλος το πεζογραφικό έργο του Τάσου Καλούτσα (Θεσσαλονίκη, 1948), συνεγάτη του περιοδικού Διαγώνιος, χαρακτηρίζεται από τη ρεαλιστική, χαμηλόφωνη γραφή, το αυτοβιογραφικό στοιχείο και την καταγραφή καθημερινών καταστάσεων ανθρώπων του κοινού μόχθου (Το κελεπούρι και άλλα

119 / 172 - 173

**διηγήματα, 1987, Το κλαμπ και άλλα
διηγήματα, 1990, Το καινούριο αμάξι,
1995, Το τραγούδι των σειρήνων,
2000).**

Ανακεφαλαίωση

- ✓ Η σύγχρονη ελληνική ποίηση και πεζογραφία μέχρι το τέλος του 20ού αιώνα παρουσιάζει ένα πανόραμα πλούσιο σε έργα και εκδοτικές επιτυχίες. Ενώ όμως στενεύουν τα περιθώρια για τη δημιουργία μιας πρωτότυπης ποίησης, η πεζογραφία παρουσιάζει αναπάντεχη ανάπτυξη ειδικότερα μετά τη δεκαετία του '80.
- ✓ Το ελληνικό αφήγημα, ωστόσο, εκτός από τις ξεχωριστές περιπτώσεις του Καζαντζάκη και του Βασιλικού, δεν κατόρθωσε, σύμφωνα με τη γνώμη της κριτικής, να αποκτήσει διεθνές κοινό.

✓ Μόνο μετά το 1990 δείχνει να προσαρμόζεται στα νέα δεδομένα, καθώς τα θέματα που επιλέγονται μπορούν να ενδιαφέρουν ένα μεγάλο, διεθνές κοινό, ενώ παράλληλα μεταφράζονται και εκδίδονται στο εξωτερικό.

Ασκήσεις – Θέματα για συζήτηση

1. Να προσπαθήσετε να περιγράψετε το ιστορικό κλίμα μέσα στο οποίο δημιούργησαν οι λογοτέχνες της Δεύτερης Μεταπολεμικής Γενιάς.

2. Να διαβάσετε το διήγημα του Δημήτρη Νόλλα Τα θολά τζάμια από την ομώνυμη συλλογή. Να διατυπώσετε τις εντυπώσεις που σας δημιούργησε και να συσχετίσετε τον τίτλο με το κείμενο.

Βιβλιογραφία

1. Αργυρίου, Αλέξ. (εισαγ.) (1988). Η μεταπολεμική πεζογραφία, από τον πόλεμο του '40 ως τη δικτατορία του '67 (τόμ. Α'). Αθήνα: Σοκόλης.
2. Beaton, R. (1999). Εισαγωγή στη νεότερη ελληνική λογοτεχνία (1821-1992). Μετάφραση Μ. Σπαννάκη, Ευ. Ζουργού. Αθήνα: Νεφέλη.
3. Benoit-Dusauso, A. & Fontaine, G. (επιμ.) (1999). Ευρωπαϊκά γράμματα: Ιστορία ευρωπαϊκής λογοτεχνίας. Μετάφραση Α. Ζήρας κ.ά. 3 τόμοι. Αθήνα: Σοκόλης.

4. Μουλλάς, Παν. (1989). Για τη μεταπολεμική πεζογραφία μας - Κριτικές καταθέσεις. Αθήνα: Στιγμή.
5. Μουλλάς, Παν. (1991). Παλίμψηστα και μη. Κριτικά δοκίμια. Αθήνα: Στιγμή.
6. Παγανός, Γ. (2003). Μοντερνισμός και πρωτοπορίες. Αθήνα: Σαββάλας.
7. [Συλλογικό] (1997). Ιστορική πραγματικότητα και νεοελληνική πεζογραφία (1945-1995), Πρακτικά επιστημονικού συμποσίου (7-8.4.1995). Αθήνα: Εταιρεία Σπουδών Νεοελληνικού Πολιτισμού και Γενικής Παιδείας, Σχολή Μωραΐτη.

8. [Συλλογικό] (2001). **Μυθιστόρημα: μια τέχνη με πολλά ονόματα. Πρακτικά της Διεθνούς Συνάντησης Συγγραφέων και Μεταφραστών. Κοζάνη: Ινστιτούτο Βιβλίου και ανάγνωσης.**
9. **Τζιόβας, Δ. (1993). Το παλίμψηστο της ελληνικής αφήγησης. Από την αφηγηματολογία στη διλογικότητα. Αθήνα: Οδυσσέας.**
10. **Tonnet, H. (2001). Ιστορία του ελληνικού μυθιστορήματος. Μετάφραση Μ. Καραμάνου. Αθήνα: Πατάκης.**

Χρήσιμες ηλεκτρονικές διευθύνσεις

- 1. Εθνικό Κέντρο Βιβλίου:
<http://www.ekebi.gr>**
- 2. Σπουδαστήριο Νέου Ελληνισμού:
www.snhell.gr**
- 3. Βιβλιοθήκη του Κογκρέσου:
www.loc.gov**
- 4. Μοντέρνα λέξη (κριτικές βιβλίων, παραπομπές σε ιστοσελίδες συγγραφέων, ειδήσεις από τον χώρο της λογοτεχνίας, νέες κυκλοφορίες):
www.themodernword.com**

**5. www.compulsivereader.com/html
(κριτικές νέων βιβλίων, συγγρα-
φείς, συνεντεύξεις, λογοτεχνικά
νέα).**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΝΟΤΗΤΕΣ:

8. Η μεταπολεμική Νεοελληνική
Λογοτεχνία (1945-1967) 5
9. Η λογοτεχνική παραγωγή
στην Ελλάδα μέχρι το τέλος
του 20ού αιώνα..... 83

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.